

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

6/6
juni
1997

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

Van de redactie

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357

Jaargang 6, nummer 6, juni 1997

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, A. M. Kuypers, R.H. Molenaar, en M. Schyns.

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom Telefoon 0317 42 24 22
Telefax 0317 42 41 80 E-mail bijenhuis@tip.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 8.200

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f20,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

Omslagillustratie

Bijen kunnen op de bloemhoofdjes van de bergcentaurie (*Centaurea montana* L.) al nectar verzamelen voordat de hoofdjes opgegaan. Behalve in de bloemen hebben deze ook nectariën op de blaadjes van het omwindsel, extraflorale nectariën. Foto Arjen Neve, Leiden.

Zojuist heb ik een van mijn favoriete rubrieken gelezen, namelijk 'Imkerpraktijken'. Ditmaal gaat M. van Iersel in op de kwaliteitsverschillen tussen geteelde-, redcel- en zwermcelmoeren. Het blijkt dat het onder de juiste omstandigheden alledrie prima moeren kunnen zijn! Naar mijn mening geldt hetzelfde voor het werken met bepaalde bijenrassen. Onder de juiste omstandigheden allemaal prima bijen. Maar zorg er wel voor dat ze raszuiver blijven. Teel geen moeren na van standbevruchte volken van een vreemd ras. Het goedaardige uitgangsmateriaal dat men eerst had blijkt dan vaak te zijn veranderd in bijen met rare eigenschappen en een ongezonde steeklust. Door het kruisen van bijenrassen ontstaan volken waarbinnen de harmonie verstoord is. En welk volk kan optimaal functioneren als de harmonie verstoord is? De harmonie binnen standbevruchte 'Hollandse bijen' loopt natuurlijk om dezelfde reden gevaar als binnen een straal van pakweg 15 km vreemde bijenrassen worden gehouden. Dit is een factor die iedere imker zich dient te realiseren als hij denkt aan het overschakelen op een ander bijenras. Een van de veelgehoorde beweegredenen is immers dat men in een druk bevolkt land als Nederland geen steeklustige bijen wil hebben. Een nobel streven maar wat gebeurt er met het imago van de Nederlandse imker als de ene imker goedaardige bijen heeft en zijn buurman stekende bastaarden? *Martin Schyns*

Inhoud

Honingbijen en wilde bijen	M.E.C. Verspaandonk	163
Imkerpraktijken: Koninginnen.....	M.J. van Iersel	166
Bijenplant in beeld: Mahonia	Arjen Neve	168
Nieuws van de Ambrosiushoeve.....	Christ Smeekens	170
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	171
Van imker tot imker	Ko Zoet	172
Honingkeuring en -kwaliteit	J.D. Kerkvliet e.a.	174
Over propolis en 'doen'	Ab Kuypers	176
De lezer schrijft	Jan Tempelman	178
Bijenteeltmusea: Poppendamme.....	Ab Kuypers	179
Waskringloop.....	M.J. van Iersel	181
Imkerkursussen voor de jeugd	Bert Polman	182
Bijenseizoen in Finland drie maanden...	S.T.P.A. Doove	184
Imkersgesprek.....	Ab en Harry	185
Inzoemen.....	M.J. van Iersel	186
De lezer schrijft	J.G.A. Sauren	187
Foto van de maand		187
Verenigingsnieuws NCB		
Algemene vergadering	F.P. Bohlmeijer	188
Verenigingsnieuws VBBN		
Uit de PC van de voorzitter.....	Dick Vunderink	190
Algemene Ledenvergadering..	Heyta van der Reijden	191
Bijeenkomst tweede paasdag	Jan Piet Frens e.a.	192
Familieberichten		193
Cursussen en kalender		193
Vraag en aanbod		195

Hoe honingbijen en wilde bijen elkaar aanvullen

mw. M.E.C. Verspaandonk-Schijvens

In het februari-nummer van Bijen schreef de heer J. Beekman: 'Groengroepen in ons land hebben weinig of geen begrip voor onze honingbijen omdat zij in hun ogen te veel concurrerend zijn voor andere bestuivende insecten.' In het zelfde nummer schreef mevrouw A.v.d. Linden: 'Wij als bijenhouders kunnen samen met onze bijen en andere bestuivende insecten een grote bijdrage leveren aan het behoud van de natuur.' Bij deze mijn opvatting over de relatie tussen honingbijen en de in Nederland voorkomende wilde bijen.

'Wilde' bijen

Veel niet imkers menen dat met wilde bijen verwilderde honingbijen worden bedoeld. Maar wilde bijen zijn natuurlijk geen honingbijen die de korf of de imker hebben verlaten, ook zijn zij de weg niet kwijtgeraakt. Het zijn wel verwanten (geen soortgenoten) van de honingbij. In Nederland komt van hen een grote hoeveelheid verschillende soorten voor. Zij kunnen worden onderverdeeld in een aantal groepen. *Sociaal* levende, zoals hommels. In ons land zijn circa 20 soorten bekend. *Parasitair* levende, met zo'n 87 soorten. *Solitair* levende, met 423 soorten het best vertegenwoordigd in Nederland. Allemaal soorten die van nature in ons land thuis horen.

Sociaal levende bijen leven altijd in volken. Het werk wordt op een bepaalde manier over de leden van het volk verdeeld en wordt uitgevoerd ten dienste van het gehele volk. Bij solitair levende bijen ligt dat duidelijk heel anders. Elk vrouwtje legt eitjes en zorgt zelf voor haar nakomelingen. Omdat zij volk noch voedselvoorraad behoeven te beschermen steken solitaire bijen vrijwel nooit.

Honingbij - huisdier

In onze streken worden honingbijen uitsluitend als huisdier gehouden. Elders komen zij nog wel 'in het wild' voor, waar op oeroude wijze op haar honing wordt 'gejaagd'. De Egyptenaren waren mogelijk de eersten die de honingbij als nuttig huisdier gebruikten en de bijenhouderij bedreven. Vondsten van meer dan 4000 jaar oud getuigen daarvan. Het is aannemelijk dat in onze streken de bijenteelt werd ingevoerd door

de Romeinen. De tot huisdier geworden honingbijen moesten voor de mens gaan fungeren als de nijvere producenten van honing, was en propolis. Tot in de 17e eeuw was honing de enige zoetstof. Er werd ook drank van gemaakt. De Germanen schijnen op deze mede al gek geweest te zijn.

Ander belang

Lange tijd zijn bijenprodukten in ons land van groot belang geweest. De economische betekenis nam echter af met de komst van vervangende en goedkopere grondstoffen. Het imkeren wordt nu grotendeels nog slechts als liefhebberij bedreven. Wanneer we echter kijken naar de bestuiving dan blijkt het economisch belang van bijen van groot belang. Bij de teelt van veel cultuurgewassen maakt men immers gebruik van de bestuivende activiteiten van bijen. Naast gewassen met een economische betekenis profiteren ook tal van wilde planten (struikheide, vuilboom, meidoorn, om er maar enkele te noemen) van het bestuivingswerk van bijen. Er kunnen mede door de aanwezigheid van honingbijen vruchten, zaden en bessen ontstaan. Een meerwaarde aan de natuur, die er niet alleen mooier gaat uitzien, maar ook waar vogels en andere dieren op af komen om er van te snoepen.

'Verbeteren van de voedselvoorziening', Drachtplantentuin St. Ambrosius te Reusel tijdens de jaarlijkse Open Dag.

164 'Papaver orientale' (Oosterse papaver), een goede observatieplant waarop u honingbijen en wilde bijen naast elkaar het zwarte stuifmeel kunt zien verzamelen. Soms lijkt het ook wel of ze samen zonnebaden! Een aanwinst voor uw tuin.

Verdringen?

Men zou zich kunnen afvragen of grote aantallen honingbijen de wilde bijen niet zullen verdringen. Naar mijn mening bestaat er nauwelijks of geen concurrentie tussen honing- en wilde bijen. De bijenteelt wordt al minstens vanaf de Romeinse tijd uitgeoefend met de Westeuropese bij, *Apis mellifera*. Van dit ras kennen we in Nederland twee onderrassen: de heidebij (*A.m.m. leheni*) en de zwarte bij (*A.m.m. nigra*). Helaas hebben Nederlandse imkers gedurende de laatste decennia rassen uit andere Europese streken ingevoerd. De heide- en zwarte bij zijn daardoor zogenaamde 'straatrassen' geworden. Ondanks die invoer is het haalgedrag van honingbijen nauwelijks verbeterd. Honing- en wilde bijen leven dus al eeuwen naast elkaar in ons land.

Aanvullen!

Er zijn argumenten te vinden die er voor pleiten dat beide groepen insecten elkaar aanvullen. Hommels, bijvoorbeeld, kunnen in tegenstelling tot honingbijen ook bij schemer, regen en bewolking vliegen. Zij vliegen bovendien al uit bij een temperatuur van 5°C, bijen pas bij 10°C. Door hun hogere lichaamsgewicht kunnen hommels ook bloemen bestuiven als monnikskap, akelei en leeuwebek, hetgeen lichtere insecten niet lukt, omdat zij zulke bloemen niet open krijgen. Dankzij hun langere tonglengte kunnen hommels ook in die bloemen komen waarin de nectar

wat dieper ligt, zoals smeerwortel en grote ratelaar. De hommels met de kortste tong, de aardhommel, prikt gaatjes aan de zijkant van bloemen, vlakbij de nectarlieren. De honingbij maakt dankbaar gebruik van deze 'diefstal met braak'. Een ander gegeven is dat hommels, in tegenstelling tot honingbijen, niet erg bloemvast zijn. De diverse kleuren stuifmeel in een pollenkorfje verraden dat er meer bloemensoorten tijdens een vlucht bezocht zijn. Soms wel een stuk of vijf. Dat komt omdat hommels nauwelijks met elkaar kunnen communiceren omtrent de plekken waar nectar te vinden is; zij kennen geen 'bijendans'. Ieder hommelsindividu gaat zijn eigen gang. Dit in tegenstelling tot de honingbij, die na ontdekking van een rijke dracht bij thuiskomst het volk daarover informeert. Alle haalbijen bevliegen daarna net zolang die ene plantensoort tot de voorraad stuifmeel en/of nectar is uitgeput. Ook de solitaire bijen verschillen van de andere soorten als het over bestuiving gaat. Sommige soorten hebben zich gespecialiseerd en bevliegen alleen vlinder- of lipbloemen. Enkele soorten zijn zelfs heel bloemvast, zij vliegen alleen als die ene plantensoort in bloei staat. Voorbeelden zijn de dikpootbij (ogentroost) en de heggerankbij (heggerank). Het zijn juist deze verschillen in gedrag waardoor honigbijen en wilde bijen niet snel elkaars concurrent zullen worden.

Oorzaken

Wat kunnen dan wel de oorzaken zijn van de afname van soorten en aantallen wilde bijen wanneer er geen concurrentie aan ten grondslag ligt? We moeten die mijn inziens vooral zoeken in de verslechterde levensomstandigheden voor insecten. Ik noem er enkele:

- Bespuitingen tegen schade door insecten. Deze maken wel slachtoffers onder haalbijen van de honingbij, maar vaak overleven de koningin en de huisbijen, zodat het volk zich weer enigszins kan herstellen. Elke vergiftigde wilde bij betekent een kleiner aantal hiervan in het volgende jaar.
- Door onze opruimmanie kunnen wilde bijen dikwijls geen geschikt nestmateriaal vinden (oud hout, dorre stengels van planten).
- Er zijn minder nestgelegenheden dan vroeger, zoals bijvoorbeeld oude muurtjes met losse voegen.
- Veel voedselplanten zijn verdwenen of erg schaars geworden.

Hulp aan wilde bijen

Wilde bijen en hommels een beetje op weg helpen is in feite een eenvoudige aangelegenheid. Ik noem

hierbij drie zaken: nestgelegenheid, voedselvoorziening en plaatsen van bijenvolken. Solitaire bijen kunnen wij aan nestgelegenheid helpen door bij het snoeien de planten niet tot aan de grond toe weg te knippen. Laat de stengelstompen staan. Ook kunt u zelf een 'bijenhotel' maken, waarin metselbijen, klokjesbijen en behangersbijen terecht kunnen (zie **Bijen** 4(12): 343 (1995)). Voor hommels kunt u een (oude) dakpan op de grond leggen, die u aan een kant laat rusten op een baksteen. Een oud muizennest is helemaal prachtig. Vooral de aardhommel houdt daar wel van (vanwege de geur), leg het maar onder de dakpan. Ook een mezenkastje (niet schoongemaakt en voorzien van een oud vogelnest) wordt wel door hommels gebruikt. Met name wanneer het vlieggat is verkleind tot ongeveer 1,5 cm. Voedselvoorziening kunnen we verbeteren door het

aanplanten van speciale drachtplanten voor wilde bijen, zoals digitalis (hommels), campanula soorten (klokjesbijen), slangekruid (kleine sachembij) en boerenwormkruid (zijde- en viltbij). Deze laatste is een zogenaamde 'koekoeksbij' die enkel en alleen nectar verzamelt. Een gevarieerde kruidentuin is voor wilde bijen een ideale voedselvoorziening. Ten slotte is van belang dat wij immers niet te veel volken op een plaats moeten houden. Dat geldt met name voor die plaatsen waar drachtplanten zowel door wilde- als door honingbijen worden bezocht. Voor advies kan men terecht bij de Ambrosiushoeve. (Dit artikel verscheen eerder in een uitgebreidere versie in 'De Kemphaan', verenigingsblad Instituut voor Natuureducatie (IVN), afd. Kempenland West.)

97 - Buckfastkoninginnen

Authentieke Buckfastkoninginnen uit de beste geselecteerde teeltlijnen geleverd met afstammingsbewijs voor echtheid. Geselecteerd op zwermtraagheid, zachtaardigheid, raamvastheid en hoge honingopbrengst. Nu ook geselecteerd op Nosemaresistentie. Alle koninginnen en begeleidende bijen met gezondheidscertificaat. Vrij van vuilbroed.

Levering tot 1 oktober 1997

Eiland-gepaarde koningin: f 118,- (verz. inbegrepen)
Stand-gepaarde koningin: f 52,- (verz. inbegrepen)

Buckfast Denmark
Keld Brandstrup
Reerslevvej 42
DK-4291 Ruds Vedby
Denmark

telefoon: 00 45 53 56 18 10
fax: 00 45 53 56 18 40
Bel, fax of schrijf voor gratis info-brochure!

Imkersbedrijf 'De Werkbij' houdt op zaterdag 21 juni 1997 wederom

OPEN DAG

• van 10.00 uur tot 17.00 uur • gratis toegang •

Wat kunt u, onder het genot van een kop koffie en een plak overheerlijke honingkoek, allemaal zien?

- Bijenstal, met o.a. een spiegelkorf
- Bijenwassmelten
- Kunstraat gieten
- Bijenwaskaarsen gieten
- Observatie-bijenkast
- Honing slingeren en afvullen
- Korfvluchten

Er zal enige malen een lezing worden gehouden over propolis. Diverse stands zijn aanwezig: De bijenverenigingen VBBN en ANI, Vrienden van Ambrosiushoeve, verkoop van honing en imkersartikelen en de kinderen kunnen zelf bijenwaskaarsen rollen. Aktiviteitscentrum Van Heimerstein zal ook aanwezig zijn om hun artikelen verkopen.

IMKERSBEDRIJF
De Werkbij

C. van Holland, Noordelijke Meentsteeg 18, 3911 SE Rhenen, tel. 0317 612942

De kwaliteit van de koningin

Welke moeder is de beste? Is dat een met zorg geselecteerde en goedgekweekte koningin, waarbij onder gecontroleerde omstandigheden de paring heeft plaatsgevonden? De slechtste moeder is dan de armzalig ontwikkelde standbevruchte redcelmoer. Tussen deze twee uitersten zitten heel wat gradaties. Moeren met verschillende kwaliteiten en niet te vergeten idem dito imkers. In dit artikel probeer ik een aantal gedachten op een rij te zetten over dit onderwerp.

166 De kwaliteit van de koningin

Als we spreken over de deugdelijkheid van de koningin moeten we onderscheid maken tussen twee kwaliteiten. De ene betreft haar lichaam. Een goedgebouwde moeder heeft veel en goed ontwikkelde eierstokken, goed uitgegroeide klieren die veel koninginnenstof kunnen produceren en is recht van lijf en leden.

De andere kwaliteit gaat over de eigenschappen die de werkbijen hebben die uit haar eitjes geboren worden. Deze zijn erfelijk bepaald. Een moeder met goede erfelijke eigenschappen legt eitjes waaruit bijen komen die zachtvaardig zijn, haaldriftig, zwermtraag, rustig op de raat zitten, de honing mooi wit verzegelen, de gewenste vleugelindex hebben en alles wat de imker zich nog meer aan moois kan wensen. De aanwezigheid van goede eigenschappen betekent nog niet dat deze ook tot uiting komen. Weer, dracht en de werkwijze van de imker moeten meewerken. Selectie en koninginnenteelt zijn werkwijzen om de goede erfelijke eigenschappen te combineren met een goede ontwikkeling van de koningin.

Het ontstaan van moeren

Deze discussie over de kwaliteiten van een moeder heeft te maken met de manier waarop koninginnen ontstaan en paren. We kennen de zwermcelmoer, de redcelmoer en de geteelde moeder.

De zwermcelmoer

Het moment van het ontstaan van deze moeder wordt door de bijen zelf bepaald. De gedachte is vrij algemeen aanvaard dat de fysieke kwaliteit van de zwermcelmoer goed is. Wetenschappelijk onderzoek ondersteunt deze mening. Zander en Becker stelden dit in de twintigste jaren al vast. Woyke telde in 1967

het aantal buisjes in ovariolen van jonge koninginnen en bepaalde eveneens de inhoud van het zaadblaasje van moeren gekweekt uit:

	Aantal ovariolen	Inhoud spermatheca in mm ³
ei	317 (100,0 %)	1,19 (100,0 %)
1 ^{ste} dags larve	297 (93,1 %)	1,1 (92,4 %)
2 ^{de} dags larve	292 (92,1 %)	0,94 (79,0 %)
3 ^{de} dags larve	272 (85,0 %)	0,82 (69,0 %)
4 ^{de} dags larve	224 (71,0 %)	0,68 (57,1 %)

De conclusie is duidelijk. De zwermcelmoer wordt door de bijen vanaf het allereerste begin verzorgd als een toekomstige koningin. Daardoor is het fysieke resultaat het beste.

De redcelmoer

Het moment van ontstaan wordt in enigerlei mate door de imker bepaald doordat hij de oude moeder uit het volk haalt. De bijen kweken daarna binnen 12 tot 48 uur jonge moeren op de in het volk aanwezige larfjes tot 4 dagen oud. Wat heeft de wetenschap ons hierover te vertellen? Onderzoek van Fell & Morse in 1984 laat zien dat 10% van de redcellen wordt aangezet op larven van 4 dagen oud, 25% op larven van 3 en 65% op larven van 2 dagen oud. Punnett en Winston in 1983 tonen aan dat 91% van de redcelmoeren die uitliepen afkomstig waren uit redcellen die op een uitkomend eitje waren aangezet. Dit lijkt in tegenstelling met het onderzoek van Fell en Morse, maar is meer in overeenstemming met de praktijk om op de 13de dag de doppen te breken. Redcellen optrekken doen ze binnen 12 tot 48 uur na het verlies van de moeder. Maar wat kiezen ze op dat 48ste uur? Een pas uitgekomen eitje of toch nog de oudst mogelijke larve? Ook is het nog altijd een onbeantwoorde vraag waarom de bijen bepaalde werksterlarven kiezen. Hebben die misschien al een enigszins koninklijke ontwikkeling? Wat betekent dit voor de praktijk? Als de imker op de avond van de 9de of 10de dag al een tuter hoort dan weet hij dat deze afkomstig is van een oude larve. Vaak is er op de avond van de 12de dag pas een tuter te horen, maar lang niet altijd. Deze redcelmoer is dus van een jonge larve afkomstig. Als ze in een goed volk is opgegroeid is ze van een even goede lichamelijke

kwiteit als een geteelde moer. Evenals de zwermcelmoer zal ze paren met darren die toevallig in de omgeving van de stand aanwezig zijn. Deze darren kunnen afkomstig zijn uit volken die 15 kilometer van de stand verwijderd zijn.

De geteelde moer

Er zijn drie redenen om aan koninginnenteelt te doen. In de eerste plaats om vrij over moeren van een gelijke leeftijd te kunnen beschikken zonder deze onder moeilijke omstandigheden in een volk op te hoeven zoeken. Verder terwille van de controle door de imker over de teeltomstandigheden. De imker kan zorgen voor veel jonge voedsters, voldoende stuifmeelvoorraad en een kunstmatige 'lichte dracht'. En tenslotte terwille van de erfelijke eigenschappen. Het gaat er dan om de goede eigenschappen die een bepaald volk heeft en die afkomstig zijn van de daar aanwezige moer door te geven aan haar dochters. De geteelde moer kan standbevrucht worden. Voor de praktijk kan dit goedbruikbare resultaten opleveren. Ze kan ook op een paringsstation bevrucht worden en dan heeft de imker ook invloed op de eigenschappen die van vaders kant worden ingebracht. De geteelde moer kan ook met behulp van kunstmatige inseminatie bevrucht worden en dan is de controle over de paring volledig. Theoretisch gezien is dit de beste moer bij een geslaagde inseminatie en als er geen beoordelingsfouten gemaakt worden bij de keuze van de vader- en moedervolken.

Is er ook verschil in de praktijk?

Dr. K. Weiss uit Erlangen heeft in 1970 onder andere onderzoek gedaan naar de prestaties van koninginnen uit pas uitgekomen eitjes en oudere larfjes. Daaruit blijkt dat er pas meetbare verschillen in honingopbrengst komen als de moeren geteeld worden uit larfjes die ouder zijn dan 1,5 dag. De imker die werkt met redcelmoeren kan ervoor zorgen dat zijn moeren van deze larfjes afkomstig zijn. Hij moet dan op de 5de of 6de dag na het wegnemen van de moer alle gesloten doppen breken. In de overblijvende open doppen groeit een redcelmoer die zeker niet als larve van 2 dagen oud aan haar koninklijke ontwikkeling begonnen is. Lang niet altijd is er op de 13de dag een tuter. Het gaat dan om een redcelmoer die door de bijen uit een pas uitgekomen eitje is opgekweekt. Als we daarbij ook nog in gedachten nemen dat in een koninginnenteelt bij het overlarven het larfje niet onmiddellijk door de werksters gevoed wordt omdat deze even in de gaten moeten krijgen dat er hongerige larfjes zijn, dan hoeft de kwaliteit van

geteelde moeren en redcelmoeren niet ver uit elkaar te liggen. Het belangrijkste verschil dat overblijft is het verschil in erfelijke eigenschappen. De geteelde moer zal altijd van een volk afstammen waarover de imker zeer te spreken is en daarmee in elk geval van moederszijde een aantal goede eigenschappen meebrengen.

De invloed die de imker uit kan oefenen

Tenslotte is er ook nog de imker die met zijn bijen omgaat. Koninginnenkweken is geen kunst. Men neme een boek en volg de richtlijnen. Bijenvolken in leven houden is ook niet zo moeilijk. Op tijd met de suikerpot er naar toe en het lukt heel aardig. Volken zodanig behandelen dat ze optimaal van de dracht in hun omgeving gebruik maken dat is heel wat moeilijker. Het beheersen van het samenspel tussen weersomstandigheden, volksontwikkeling en de ingrepen van de imker is een kunst. De kwaliteit van de moer is hier een onderdeel van, weliswaar belangrijk maar minder beslissend dan de kwaliteit van de imker. Voor een goede honingopbrengst lijken mij in volgorde van belangrijkheid de volgende zaken van gewicht: Het drachtgebied, het vakmanschap van de imker, de kwaliteit van koningin en volk.

Tot besluit

Het is niet nodig dat imkers die aan koninginnenteelt doen neerzien op hun collega's die dat niet doen. De fysieke kwaliteit van beider moeren hoeft niet zover uit elkaar te liggen als sommigen graag zouden willen geloven. En de erfelijke eigenschappen? Elke imker hoort op de eigenschappen van zijn koninginnen te letten. In ons dichtbevolkte landje kunnen we ons geen agressieve bijen permitteren. Koninginnen van zwakke volken dienen opgeruimd te worden. In de vrije natuur zouden ze ook geen schijn van kans hebben om te overleven. Imkers moeten blijven werken aan een verbetering van hun vakmanschap, dat levert ook in slechte bijenjaren honing op. Maakt het dan niet uit met wat voor soort moeren je werkt? Door middel van koninginnenteelt streven naar de best mogelijke moeren levert misschien niet onmiddellijk een extra grote berg honing op maar maakt het bijhouden beslist een stuk interessanter.

Bronnen

Bijenteelt 1981(4): 73
 Lezing Steen, S. v.d., koninginnenteeltdag 1997
 Weiss, K., Über Ausbildung und Leistung von Königinnen aus Eier und jungen Arbeitermäden, Apidologie, 1971, 2(1): 3-47

Mahonia (*Mahonia aquifolium* Nutt.)

Geur

De hele omgeving is er mee bezwangerd, met de zware zoete geur, als de mahonia-struiken in bloei staan. Het zal voor de bijen dan ook niet zo'n groot probleem zijn om de gele bloempluimen op de geur te vinden. Je treft er bij warm zonnig weer bijna altijd bijen op aan.

Twee groepen

Het geslacht mahonia (*Mahonia* Nutt.) omvat circa 110 soorten en behoort tot de zuurbesfamilie (*Berberidaceae*).

168 Met het tot dezelfde familie behorende grote geslacht berberis (*Berberis* L.) bestaat er een nauwe verwantschap. *Mahonia* is genoemd naar de Ier B. Macmahon, die zich in Philadelphia had gevestigd en daar een tweetal botanische tuinen aanlegde. Hij was bevriend met de naamgever van het geslacht, de hoogleraar Th. Nuttall (1786-1859), die met zijn vele reizen en publicaties een aanzienlijke bijdrage heeft geleverd aan de kennis van de Noord-Amerikaanse flora.

De verspreiding van de soorten van het geslacht concentreert zich op twee gebieden van het noordelijk halfrond. Het geslacht is dan ook in twee groepen verdeeld. Een oostelijke groep, die zijn oorspronkelijke groeiplaatsen heeft liggen in Zuid-Oost-Azië en een westelijke groep afkomstig uit Centraal- en Noord-West-Amerika.

De bijenplant van deze maand, de mahonia (*Mahonia aquifolium* Nutt.), behoort tot laatstgenoemde groep. Vanaf het begin van de vorige eeuw is de plant al in cultuur en wordt thans veel toegepast voor beplanting van tuinen en plantsoenen.

Leerachtige bladeren

Mahonia is een wintergroene struik. De bladeren zijn geveerd en hebben 4-8 leerachtige blaadjes. Aan de bladranden zitten kleine scherpe stekeltjes, waaraan de plant zijn naam heeft te danken. *Aquifolium* is afgeleid van het Latijnse acus (= naald) en folium (= blad). De bladeren hebben een glanzend oppervlak aan de bovenzijde.

Bloemen in pluimen

In april tooien de struiken zich met talloze gele bloemen die in pluimen aan het einde van de takken staan. Ze verspreiden bij warm weer een opvallende zoete geur. De bloemen staan op korte steeltjes, die

aan de voet een klein steunblaadje hebben. Zo op het eerste gezicht is er geen kelk aan de bloemen te onderscheiden. De kelkbladen hebben namelijk dezelfde helder gele kleur als de kroonbladen. De bloemkelk bestaat uit twee à drie kransen van ieder drie blaadjes, waarvan die in de buitenste krans het kleinst zijn. Naar binnen toe worden ze groter. Ook de kroonbladen staan in kransen, en wel twee stuks, ook met ieder drie blaadjes. Ze zijn kleiner dan de binnenste kelkbladen. Aan de voet van ieder kroonblad liggen aan de binnenzijde twee nectariën. Aan de top zijn de kroonbladen ingesneden, waardoor er twee lobben worden gevormd. Een bloem telt zes meeldraden. Ze staan voor de kroonbladen, dicht tegen de nectariën, en zijn voor een deel met de kroonbladen verbonden. De stamper is cilindervormig en heeft een plat kussenvormig stempel, dat op gelijke hoogte staat met de geopende helmknoppen.

Bewegende meeldraden

De helmhokjes gaan met een klep open, die omhoog buigt en zodanig draait dat het daaraan vastzittende stuifmeel naar het midden van de bloem gericht is. Als een bij nectar wil opnemen en daarbij met de tong in aanraking komt met de helmdraad, dan klapt de meeldraad in een fractie van een seconde naar voren. Het stuifmeel wordt daarbij tegen de bij gedrukt. De meeldraad blijft niet in die houding staan maar gaat daarna weer langzaam naar achteren, gereed voor een volgend insectenbezoek. Het aantal keren dat de meeldraad na aanraking naar voren kan komen is echter beperkt. Het naar voren klappen wordt veroorzaakt door kegelvormige cellen, die paarsgewijs in langsrichting aan de binnenzijde van de helmdraad liggen. Bij aanraking vervormen ze zich en worden daardoor korter. Bijen verzamelen nectar en stuifmeel op de bloemen. Wie een bij tijdens het bloemenbezoek nauwgezet volgt kan zien dat de meeldraden bij het nectarpuren naar binnen klappen. De stuifmeelklompjes zijn citroengeel van kleur. De stuifmeelkorrels zijn bolvormig en hebben spiraalvormige kiemopeningen, die zich als lichte banen op het korreloppervlak vertonen.

Vrucht

De vrucht is een ronde, blauwberijpte bes, die gewild is bij vogels. De zaden zijn glanzend en hebben een bruinrode kleur.

Mahonia (*Mahonia aquifolium* Nutt.)

A bloeiwijze; B blad; C bloem; D kelkblad; E kroonblad met nectariën; F meeldraad met nog gesloten helmhokjes; G meeldraad met geopende helmhokjes; H stuifmeelkorrel; I stamper; J vruchten; K zaad.

Onderzoeksplan Ambrosiushoeve 1998

Hoewel 1998 nog ver weg is, is het nu al wel de tijd om suggesties voor onderzoek in 1998 in te dienen. Ideeën vanuit de bijenhouderij zijn altijd van harte welkom. De suggesties moeten wel passen binnen de taakstelling van de Ambrosiushoeve. Dat wil zeggen dat nieuwe projecten praktijkgericht dienen te zijn en passen binnen de volgende thema's.

1. De teelt van honingbijen en andere bestuivende insecten.
2. Ziekten en parasieten van bestuivende insecten.
3. Effecten van gewasbeschermingsmiddelen op bestuivende insecten.
4. Bestuivingsonderzoek.

U kunt suggesties insturen naar het bestuur van uw bijenteeltvereniging. Deze worden dan besproken in de Bedrijfsraad voor de bijenhouderij. Vóór 1 augustus 1997 dienen de voorstellen binnen te zijn bij het bestuur van de Ambrosiushoeve. Door het bestuur van de Ambrosiushoeve worden de onderzoeksvoorstellen tegen elkaar afgewogen. In het najaar wordt dan het nieuwe onderzoeksplan voor 1998 vastgesteld.

Bruidsvluchten

In deze periode van het jaar hebben veel bruidsvluchten plaats. Het welslagen van de bruidsvlucht bepaalt of de jonge koninginnen goed aan de leg gaan. Bij de bruidsvluchten is de oriëntatie van de jonge koninginnen op de bijenkast en zijn omgeving zeer belangrijk. Verander in deze periode zo weinig mogelijk aan de bijenkast en zijn omgeving. Ga met de betreffende bijenvolken zeker niet reizen in de periode dat de koninginnen op bruidsvlucht gaan. Als reizen nodig is, reis dan op de dag van het doppen breken of binnen twee dagen hierna, omdat dan de jonge koningin zich nog niet heeft georiënteerd op de omgeving van het bijenvolk. Beperk ook uw nieuwsgierigheid en wacht tot drie weken na het doppen breken voor controle van de jonge koninginnen. Bij slecht weer is het beter nog langer te wachten. Jonge koninginnen kunnen, tot ze ongeveer 30 dagen oud zijn, nog op bruidsvlucht gaan.

Varroaresistente bijen

De jaarlijkse bijeenkomst van Duitstalige bijenteelt-onderzoekers, die dit jaar in Jena werd gehouden, is ook door enkele medewerkers van de Ambrosiushoeve bezocht.

Voor al in Duitsland wordt al meerdere jaren onderzoek gedaan om de resistentie van bijen tegen de varroamijt te vergroten. Indien het zou lukken om een varroamijtresistente bij te kweken, zou het gebruik van varroamijtbestrijdingsmiddelen niet meer nodig zijn. Tot nu toe is er echter nauwelijks vooruitgang geboekt met dit onderzoek. Er is met name gezocht naar bijen waarvan de gesloten broedperiode kort is. Het is echter gebleken dat er te weinig variatie bestaat. Er zijn geen bijenvolken gevonden met een zodanig korte gesloten broedperiode dat daardoor de varroamijten zich niet meer voort kunnen planten. Betreffende het poetsgedrag van de bijen, en het beschadigen van de varroamijten met de monddelen zijn er wel verschillen van bijenvolk tot bijenvolk gevonden. Ook deze verschillen zijn echter te klein om hiermee een kansrijke en gerichte selectie te starten om te komen tot een varroaresistentie bij. De algemene indruk was dat dit onderzoek zeker voorlopig nog geen praktisch bruikbare resultaten zal opleveren.

Parasieten bij hommels

Evenals de honingbijen worden ook hommels bedreigd door parasieten. Een inwendige mijt, vergelijkbaar met de *acarapis* mijt bij honingbijen, is *Locustacarus buchneri*.

Acarapis leeft vooral in de tracheeën, de luchtbuizen in het borststuk van de honingbijen. *Locustacarus buchneri* daarentegen leeft bij hommels vooral in de luchtzakken in het achterlijf. Verder is er nog betrekkelijk weinig bekend over *Locustacarus buchneri*. In de literatuur is te vinden dat deze mijt van hommels naar hommels overstapt.

In verband met mogelijke problemen bij de massakweek van hommels voor bestuiving is op de Ambrosiushoeve recent de levenswijze van deze mijt nader onderzocht. Hierbij werd vastgesteld dat *Locustacarus buchneri* al in de luchtzakken van de poppen te vinden is. Deze mijten zitten op de larven van de hommels te wachten totdat de openingen van de luchtbuizen groot genoeg zijn om erin te kunnen kruipen. Kort voor de verpopping kruipen de mijten dan naar binnen. Bij eerder onderzoek is dit nooit aangetoond. Er zijn dus grotere verschillen tussen de *Acarapis* mijt bij honingbijen en *Locustacarus buchneri* bij hommels dan tot nu toe werd aangenomen.

Weer iets tegen wasmot

Trichogramma's zijn heel kleine sluipwespjes die op insecteneieren parasiteren. Ze worden sinds jaren ingezet bij de maïsteelt tegen de maïsmot. Ook bij de fruitteelt en de wijnbouw worden de sluipwespjes gebruikt tegen verschillende bladrollersoorten. Kunnen ze ook worden gebruikt tegen de wasmot? Wasmot biologisch bestrijden is milieuvriendelijk, en daar zoeken we toch naar nu we geen mottenballen meer mogen gebruiken.

Biotechnisch kun je de wasmot bestrijden door de raten te bewaren op een koele, zeer lichte plaats. Helaas hebben veel imkers daar niet de ruimte voor of wordt de temperatuur in de opslagruimte 's zomers te hoog. Bij een hoge temperatuur zijn de omstandigheden juist ideaal voor de ontwikkeling van de wasmot. Biologische bestrijding gebeurt ook met een bacterie, *Bacillus thuringiensis*, maar vooral in de zomer werkt een sluipwesp effectiever. Trichogramma's worden vanaf eind juni om de vier weken viermaal in de ratenopslag gebracht. Een kaartje met poppen van de sluipwesp wordt eenvoudig tussen de raten gehangen. De wespen komen de volgende twee weken uit en zoeken de wasmoteieren op. In plaats van rupsen van de wasmot komt uit zo'n ei nieuwe sluipwespen. Dit jaar wordt deze methode voor het eerst in Zwitserland uitgetest. De eerste resultaten uit Duitsland zijn bemoedigend. De Zwitsers hopen op een goed resultaat, zodat de wasmot goed en milieuvriendelijk bestreden kan worden.

Schweizerische Bienen-Zeitung 1997(3)

Een goede bijenweide

Een bijenvolk verbruikt per jaar gemiddeld 50 kg honing en 50 kg stuifmeel. Per jaar kunnen ze maar zo'n 200 dagen verzamelen, per vlucht brengt een bij zo'n 30 mg stuifmeel mee. Per jaar moeten er dus $\pm 1.667.000$ vluchten worden gemaakt, alleen voor het stuifmeel.

Bijen halen het best binnen een straal van 500 m van de kast, maar dat is retour toch nog een kilometer. Ze kunnen tot 3 km ver verzamelen, maar dan zijn ze wel 6 km onderweg. Na 800-900 km vliegen is de bij versleten. Hoefte ze maar één kilometer te vliegen, dan kan ze tijdens haar leven $900 \times 30 \text{ mg} = 27 \text{ g}$ stuifmeel verzamelen. Vindt ze echter het stuifmeel pas op 3 km, dan kan ze maar 150 vluchten maken en is de

opbrengst 4,5 g. En dat is slechts een zesde deel. Vooral in het voorjaar is dit belangrijk, want dan is er veel vraag naar stuifmeel en er zijn weinig haalters. Ook de voedingswaarde van stuifmeel is verschillend, wilgenstuifmeel bevat tot 51% eiwitten, paardebloemstuifmeel maar 11% van de eiwitten die nodig zijn om het broed op te kweken. *Het is dus zeer belangrijk om vooral in het voorjaar een goede bijenweide in de directe omgeving van de kast te hebben.*

De Vlaamse Imker, 1997(3)

Het ei en de bij

Het leven van een honingbij begint als ei. Een piepklein eitje, dat vele, vooral oudere imkers, maar met moeite kunnen zien. En als we ze zien, roepen we direct: Moer goed. Vind je geen eitjes, dan kan de moeder 'gevlagen' zijn, of ze kan gesneuveld zijn. Soms vind je meerdere eieren per cel. Dat gebeurt bij een jonge koningin die net aan de leg is nog wel eens. Ze leert echter vlug en al gauw legt ze maar één ei per cel. Het kunnen ook leggende werksters zijn en dan heb je een probleem. Maar het kan ook zijn dat een goed leggende koningin, die net in een klein volk is ingevoerd, ook meerdere eieren per cel legt. Ze heeft ruimtegebrek en kan letterlijk haar ei niet kwijt. Wat gebeurt er met die extra eieren? Meestal worden ze opgegeten door de werksters, maar het duurt soms wel enige dagen voor ze weg zijn.

Het ei wordt aan de bodem van de cel geplakt, het smalle eind naar beneden. De kop van de aanstaande larve is dan boven. En denk niet dat na drie dagen de lege ei-omhulsels uit de cel worden verwijderd, de buitenste laag van het ei lost op en de larve is geboren.

Een goede koningin kan op het hoogtepunt van de leg vermoedelijk zo'n 3000 eieren per dag leggen. Ze wegen samen ongeveer twee keer zoveel als het gewicht van hun moeder. Vandaar dat de koningin de hele dag moet worden gevoerd. Aan de ene kant wordt het voer erin gepropt, aan de andere kant worden de eieren eruit geperst. Niet direct een 'koninklijke' levenswijze! Krijgt ze minder te eten, dan legt ze ook minder. Krijgt ze veel te eten en legt ze niet genoeg, dan wordt ze vervangen. Met pensioen gaan is na zo'n inspannend leven voor haar niet weggelegd.

Bee Culture 1997(1)

De langste dag

Zomer, zomer en nog eens zomer. Je kijkt er naar uit en als het dan zo ver is dan zwiept een noordenwind kou en veel bewolking over ons heen.

Schapenscheerderskou of Europese Moesson is de officiële naam. Bij het woord moesson denken we gelijk aan stromende regen maar dit weertype in deze maand heeft zijn naam te danken aan de hardnekkigheid waarmee het jaarlijks terugkeert. Even de tanden op elkaar want gelukkig blijven er ook wel zomerse momenten over. En die zomerse momenten hebben we hard nodig voor de bruidsvluchten van

172 onze koninginnen. Een prachtig verslag is te lezen in 'Op bruidsvlucht' van Hayo Velthuis in **Bijen** 5(10): 283-284 (1996). Wie zou er niet met hem op dat duintje hebben willen zitten? Vorig jaar hadden we aanvankelijk niet te klagen over het weer en leek het met de teelt van een leien dakje te gaan, maar rond de langste dag sloeg het beruchte weertype toe. Voor tal van imkers werd daardoor het teeltresultaat slecht met tot in dit voorjaar darrebroedige koninginnen. Zet bij de teelt (een groot woord want vaak word je op het idee gebracht door de aanwezigheid van een zwermkop, maar toch) niet alles op een kaart en start met een tussentijd van tien dagen de teelt van een paar koninginnen. Voor die teelt kunnen we gebruik maken van zwerm- en redcellen. Bij koninginnen voortgekomen uit zwermcellen hebben we de zekerheid dat het de moertjes in spe aan niets heeft ontbroken. Het moedervolk was er aan toe, de bijen waren goed doorvoed en als het ware rond van de koninginnenpap. Nadat een volk moerloos is gemaakt verschijnen er ook doppen, redcellen in dit geval. (Het vreemde is dat pas veel later de ware betekenis van dat woord tot me is doorgedrongen, lees het niet als redcel maar als redcel. Ze dienen het volk te redden). Zonder ingrijpen van de imker zal de eerstgeborene koningin de koningin van het volk worden. Is dit echter ook de beste? Nee, zeggen we want de eerstgeborene is geteeld van een larfje dat voorbestemd was om werkbij te worden. Pas halverwege wordt de schakelaar omgezet, dus heeft zo'n koningin minder ovariolen. Vreemd eigenlijk dat in dit stadium voor de bijen een larfje van elke leeftijd geschikt wordt bevonden om koningin te worden. Een aantal Canadese onderzoekers was nieuwsgierig naar de factoren die het gewicht bepaalden van koninginnen in de cel. Van twaalf volken werden even-zo-veel

vierraams afleggers gemaakt. Na tien dagen werden alle doppen verwijderd en de koninginnen in wording op kleur (= leeftijd) geselecteerd en gewogen. De oudste, taankleurige koninginnen, werden in gewicht verslagen door de licht-taankleurige zusters die in ontwikkelingsstijd op 1 tot 2 dagen volgden. (Er wordt in het onderzoek niet over gerept maar oudere onvolgroeide koninginnen behoren dus zwaarder te zijn dan jongere exemplaren). Er werd ook geen controle uitgeoefend over de leeftijd van de larfjes die tot koningin uitgroeiden, maar uit een eerder onderzoek van Fell en Morse bleek dat 65 % van de larfjes die tot koningin uitgroeiden minder dan twee dagen oud waren. Uit het geheel is de conclusie getrokken dat als een volk moerloos raakt, of wordt gemaakt, terwijl het niet in zwermstemming is, het 1 tot 2 dagen duurt voordat de productie van koninginnenpap op volle toeren draait, vandaar het lichtere gewicht van de oudste koninginnen. Het is een bevestiging van de regel om niet te telen van oudere larfjes. Niet alleen omdat ze al te ver in ontwikkeling zijn, maar ook omdat er nog niet voldoende geschikt voedsel in het volk aanwezig is. Kunnen we iets met deze kennis? Het samenstellen van volkjes met ééndaagse larfjes voor koninginnenteelt zonder bijen die al langer moerloos zijn heeft tot gevolg dat de ééndaagse koninginnenlarfjes pas zwemmen in het voedsel op dag twee of drie. Al jaren heb ik als gewoonte na het maken van een broedaflegger, om in het nu overblijvende moerlose deel waarin doppen worden aangezet de raten met eitjes met een punaise te merken. In het aantekenblok wordt tegelijkertijd een situatieschets gemaakt van de positie van de eitjes. Na acht dagen breek ik alle doppen minus die op de gemerkte ra(a)t(en). Er kunnen meteen drieramers worden samengesteld of er wordt gewacht op tuten. Wordt er getuut dan beperkt het werk zich tot het lichten van het gemerkte raam. Rijpe doppen worden even in een doosje geborgen. Een paar raten bijen afslaan boven een bevruchtungskastje, even wachten tot de haalbijen zijn verdwenen, vliegspleet sluiten met wat nat gras en een koningin zo uit de dop er bij. Houd een of meerdere rijpe koninginnen achter om in het grote volk te laten lopen voor het geval het uitgelopen moertje per abuis in een bevruchtungskastje is terechtgekomen tijdens het afslaan van de

raten. Het gemiddelde bevruchtigingspercentage van mijn koninginnenteelt ligt rond 75 %. Misschien dat de drachtarmoede in de eerste weken van juni en de daarbij optredende onrust door roverij een negatieve rol speelt, wie zal het zeggen. Een feit is dat ik dit onderdeel van onze bedoening voor geen goud zou willen missen. Denk alleen maar aan de spanning en het bevrijdende gevoel als tijdens het lichten van een raat mooi aaneengesloten broed aanwezig blijkt te zijn. Succes allemaal.

Koninginnenteelt

Het kweken van koninginnen is bij ons een kleinschalige aangelegenheid en we kunnen het ons permitteren er relatief veel tijd in te stoppen. Het wordt anders bij grootimkers zoals Richard Adey in de Verenigde Staten die maar liefst 55.000 bijenvolken bezit. Deze grote bedrijven houden zich zelden met koninginnenteelt bezig. Het past niet in hun bedrijfsvoering. Hun volken zijn er om honing te verzamelen en worden ingezet bij de bestuiving van talrijke gewassen. Koninginnen betrekken ze van gespecialiseerde bedrijven die zich geheel op de koninginnenteelt toelagen. Dean Breaux in Florida is zo'n koninginnenteeler. Zijn manier van aanpak klinkt vertrouwd in de oren. Voor het overlarven worden van de beste volken eendaagse larfjes gebruikt. Het overlarven vindt plaats in plastic dopjes die aan houten latjes worden bevestigd in een teeltraam. In elk raam komen drie van dergelijke latjes met larfjes. De raten worden in zeer sterke, goed doorvoede moederloze volken, zonder broed en met veel jonge bijen gehangen voor de eerste verzorging. Na 24 uur worden de larfjes overgehangen in een moederloos kweekvolk voor de verdere verzorging. Na tien dagen worden van de doppen met wat jonge bijen drie-raamsvolkjes samengesteld. De professionele bijenhouders maken veel gebruik van Starline koninginnen, een hybride, lichtgeel van kleur, voortgekomen uit een kruising van de Italiaanse en Carnicabij. In 1996 zijn er daarvan ruim 200.000 gekweekt. Een andere favoriete hybride is de Midnite, ontstaan uit een kruising van de Carnica en Kaukasische bij.

Groeiend ledental!

Geen teelt van koninginnen maar wel aanwas van nieuwe leden. Wat te denken van de subvereniging St. Ambrosius uit Berlicum met in hun kwartaalblad de mededeling: 'Tien nieuwe leden!' Ook de subvereniging Zwolle sloot het jaar af met ledengroei.

Komen die nieuwelingen zo maar aanwaaien? Kunnen ook andere verenigingen van die gunstige wind gebruik maken? Vooropgesteld, zand komt zo maar aanwaaien. Natuurlijk gebeurt er iets in de genoemde verenigingen. Zwolle startte in de wintermaanden een kennismakingscursus voor geïnteresseerden. In Berlicum kwam de ledenaanwas tot stand door een cursus 'Modern imkeren'. Er wordt daar opnieuw gewerkt aan een beginnerscursus voorafgegaan door inleidende bijeenkomsten voor geïnteresseerden. De cursus 'Modern imkeren' bestond uit 14 avonden theorie, geleid door bekwame leden, en een drietal lezingen door gastsprekers. De lezingen waren ook toegankelijk voor de overige leden. Het praktijkdeel liep van april tot juni. De praktijklessen werden gegeven op landgoed Seldensate te Middelrode met ca. acht volken van de vereniging. Er werd ook aan koninginnenteelt gedaan en in kernvolkjes werden zelfgekweekte moertjes ingevoerd. De toets van de cursus bestond niet uit een klassiek 'proefwerk', maar in groepjes van 2-3 personen werd een scriptie opgesteld. Iedere groep kreeg als opdracht een of meerdere maanden uit het bijenleven te beschrijven. *P.S. Er zijn meerdere gunstige windrichtingen, zoek de wind op die het best bij uw vereniging past.*

Het weer in juni

Als landelijk gemiddelde over de periode 1961 t/m 1990 geldt 196 uren zonneshij, 65 millimeter neerslag en een gemiddelde maximumtemperatuur van 19,1°C.

Juni maanden				
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag (mm)	Max.temp (°C)
1992	zonnig	(232)	nat	zeer warm (22,3)
1993	normaal		droog (40)	normaal
1994	normaal		normaal	normaal
1995	normaal		normaal	koel
1996	normaal		droog (33)	normaal

Geraadpleegd:

- Pettis, J. & Higo, H., Queen rearing-factors affecting queen weight. *American Bee Journal* 137(3): 226 (1997)
 Kennismakingscursus, VBBN subvereniging Zwolle 'Het vlieggat' 23(4): 51 (1996)
 Govers, K., Verslag cursus 'Modern imkeren' VBBN subvereniging Berlicum, 'D'n Balkumse Bie' 9(1): 8 (1997).

Honingkeuring en honingkwaliteit

J.D. Kerkvliet, M.J.L.M. Hallmans, VBBN Commissie Honing
In het artikel 'Cremehoning is gekristalliseerde honing' in het vorige nummer is nader ingegaan op de bereiding en keuring van cremehoning. In dit artikel worden enkele andere onderwerpen die van belang zijn bij de honingkeuring besproken, zoals de etikettering, de soortaanduiding en gisting.

Etiket

Kort samengevat zijn op het etiket van een potje honing vijf aanduidingen verplicht, twee niet verplicht, en één aanduiding is verboden. *Verplicht zijn:*

1. De naam 'honing'.
2. De inhoud in grammen (meer mag, minder niet).
Het **e**-teken (dat betekent dat de potjes honing afgevuld worden volgens een door de EG goedgekeurd systeem) mag door de imker niet gebruikt worden. Het systeem geldt alleen voor grotere bedrijven.
3. Naam en adres van de imker of de verkoper.
4. De houdbaarheid, vooraf gegaan door de woorden ten minste houdbaar tot...

5. Een partijcode.

Niet verplicht zijn:

1. De benaming van de soort honing, dat wil zeggen de botanische herkomst. U mag wel een soortnaam op het etiket zetten, b.v. phaceliahoning, maar dan moet die honing **overwegend** van phacelia afkomstig zijn. Bloemenhoning is natuurlijk altijd goed, mits de honing niet uit bladhoning bestaat.
2. De benaming van de geografische herkomst. U mag op het etiket b.v. Drentse honing vermelden, echter dan moet die honing **volledig** uit Drenthe afkomstig zijn en dus niet - ter wille van een mooie cremehoning - geënt zijn met klaverhoning uit Argentinië. U mag in dit geval wel enten maar dan met honing uit Drenthe.

Verboden zijn misleidende aanduidingen zoals: 'deze honing is rijk aan vitaminen', want honing bezit van nature een laag gehalte aan vitaminen.

Houdbaarheid en HMF

Honing is uiterlijk 24 maanden houdbaar gerekend vanaf de datum van slingeren; ook de ECO-richtlijn houdt deze termijn aan. Voorwaarde is echter dat de honing niet voor die tijd gaat gisten. Waar komen die 24 maanden vandaan? Uit de volgende berekening: Het HMF-gehalte stijgt met 1 tot 2 mg per kg honing per maand als u de honing bij kamertemperatuur bewaart. Want niet alleen bij verhitten, maar ook bij gewoon bewaren bij kamertemperatuur wordt HMF (hydroxy-methyl-furfural) gevormd. Na 24 maanden is het HMF-gehalte 40 mg/kg geworden: de wettelijke grens voor honing. Volgens het Honingbesluit van de Warenwet moet honing met een HMF-gehalte boven 40 mg/kg 'bakkershoning' genoemd worden, een andere (lagere) kwaliteitsklasse. Na twee jaar is uw honing dus automatisch bakkershoning geworden. Overigens is HMF niet schadelijk voor de volksgezondheid. Die HMF-grens is destijds alleen in het Honingbesluit opgenomen om te voorkomen dat te sterk verhitte of te oude honing in de handel komt. Hiermee wordt tevens gegarandeerd dat de enzymen nog grotendeels intact zijn. Vers geslingerde Nederlandse honing heeft meest een HMF-gehalte van 2-3 mg/kg en een hoog gehalte aan enzymen.

Houdbaarheid en gisting

Helaas is in de praktijk die houdbaarheid minder eenvoudig te voorspellen. Er is een storende factor en dat is de kans op gisting. Op zich is gisting niet uitzonderlijk, uw honing is tenslotte een onbewerkt natuurproduct.

Belangrijk om te weten is het volgende: als het vochtgehalte van honing 17% of lager is dan kan geen gisting optreden. Uiteraard moet u dan wel de honig goed afgesloten bewaren, anders wordt vocht uit de lucht aangetrokken. Is het vochtgehalte hoger, dan is er altijd een kans op gisting, het ene jaar meer dan het andere. Vooral in heide- en phacelianectar zitten vaak al gisten, zodat die honing (bij een watergehalte hoger dan 17%) de neiging kan hebben totaal te gaan gisten! Bij het vermelden van de 'ten minste houdbaar tot' datum moet u dus wel een inschatting maken van de kans op gisting. Hier is wel wat ervaring voor

Het honingetiket van Martin Schyns

nodig. Helaas is alleen met behulp van een microscoop te zien of er in uw vers gewonnen honing soms gistcellen aanwezig zijn. In verband met gisting wordt door de Commissie honing de volgende veilige (maar niet wettelijke) regel geadviseerd: bij een vochtgehalte van 18% is de verwachte houdbaarheid 12 maanden, bij 19%: 6 maanden en bij 20%: 3 maanden. Als er tegen de 21% vocht in uw honing zit kunt u die partij beter zelf consumeren. Meer dan 21% water mag de honing volgens het Honingbesluit niet bevatten (heidehoning maximaal 23%). Bij geïmporteerde handelshoning speelt het probleem van gisting veel minder. Die honing wordt, in tegenstelling tot onze imkerhoning, bij afvullen in potjes verwarmd, waardoor tevens de gisten gedood worden.

Magnetron

Zowel volledig vloeibare honing als cremehoning doen het goed bij de consument. Na slingeren blijft honing meestal een paar maanden vloeibaar. Vooral het gehalte aan glucose - dit is de suiker die uitkristalliseert - speelt hierbij een rol. Enkele honingsorten, zoals acacia, sinaasappelbloesem, dennen en sommige bladhoneingen bezitten vrij veel fructose en minder glucose dan de overige soorten. Bijgevolg kristalliseren deze bijzondere soorten niet uit. Het is verleidelijk gekristalliseerde honing op te warmen; dit moet dan wel zeer voorzichtig en bij een temperatuur van niet hoger dan 45°C gebeuren.

Verwarm nooit honing in een magnetron! Hier en daar duiken wel eens berichten over dit soort praktijken. Onderzoek in Celle heeft uitgewezen dat alle enzymen dan direct verdwenen zijn. Ook bij de Keuringsdienst van Waren in Haarlem is destijds al de invloed van magnetronverhitting op honing nagegaan, met hetzelfde catastrofale resultaat. In enkele minuten tijd verliest de hoogwaardige honing al zijn enzymen en wordt in bakkershoning omgezet. Niet doen dus! Of misschien is het juist leerzaam om het als experiment wel te doen. Als u namelijk de teststrookjes heeft om het enzym glucose-oxidase aan te tonen (zie **Bijen 3(9)**: 244-246 (1994) kunt u heel eenvoudig zelf de proef op de som nemen: honing meten op dit enzym voor en na magnetronbehandeling. U zult het verschil duidelijk zien.

Soortnaam

Hierboven was al aangegeven dat u honing met een bepaalde soortnaam mag aanduiden. Wel moet de honing dan in hoofdzaak van die plant afkomstig zijn. Inderdaad wordt er in Nederland wel fruitbloesemhoning, wilgenhoning, boragehoning, klaverhoning en dergelijke gewonnen. Maar u moet er wel zeker van zijn dat het werkelijk die soort is. Zo bleek een aangeboden 'bramenhoning' in werkelijkheid te bestaan uit tamme kastanje en linde. Microscopisch onderzoek van het in de honing aanwezige stuifmeel kan meestal opheldering verschaffen. Hoe de imker dat onderzoek zelf kan uitvoeren is al eens in dit tijdschrift gepubliceerd (**Bijen 2(3)**: 63-65 (1992)). Inmiddels is de methode in wat meer uitgebreide vorm beschreven in een praktische handleiding (voor belangstellenden verkrijgbaar bij J.D. Kerkvliet, Keuringsdienst van Waren, Amsterdam, tel 020-62 37 525).

Ook aan de hand van een pH-meting en de meting van het geleidend vermogen voor elektrische stroom van een honingoplossing kan een indruk van de drachtbron verkregen worden. In de tabel staan een paar voorbeeldjes. In dit artikel kan daar niet uitgebreid op ingegaan worden, maar in Europees verband worden er criteria opgesteld voor de diverse honingsorten. Op een later tijdstip zal hier nog eens uitgebreid in dit tijdschrift op ingegaan worden.

Hogere kwaliteit

Gezien het bovenstaande zou in de toekomst ter discussie gesteld moeten worden of er in iedere afdeling soms iemand zou moeten zijn die goed op de hoogte is met de pollenanalyse, pH- en geleidbaarheidsmetingen en glucose-oxidase metingen met behulp van teststrips. Met laatstgenoemde metingen springen de enzymrijke honeingen er direct uit. We zouden dan sommige van onze honeingen die aan de specificaties voldoen het predikaat 'rijk aan enzymen' mee kunnen geven.

De commissie honing hoopt dat u aan de hand van de hier gegeven richtlijnen inspiratie kunt opdoen om de kwaliteit van onze Nederlandse honing nog verder te verhogen.

Honingsoort	pH		Geleidend vermogen in micro-Siemens / cm	
	gemiddeld	traject	gemiddeld	traject
Klaver	3,79	3,59-3,93	176	124-235
Heide	4,23	3,98-5,00	615	385-832
Linde	4,59	4,20-4,90	515	312-704
Bladhoning			hoger dan 550	

Over propolis en 'doen'

Ab Kuypers

Naar aanleiding van het artikel van Martin Schyns, Bijen november 1996, over propolis ontvingen wij een reactie uit Rotterdam. Samen met het antwoord van Martin hierop werd dit de aan- en inleiding voor een vervolg met een hoog "doegehalte", waarbij het verwerken van propolis tot crème en tinctuur aan bod komt.

De reactie van J. Tempelman

"Gaarne wens ik enige opmerkingen te maken bij het propolis artikel in Bijen, 5(11): 302-303 (1996) van Martin Schyns. Hoe lofwaardig het artikel ook is, het komt wel rijkelijk laat. 'Beeworld' had dat artikel dus al in 1979. En dan 17 jaar later in Bijen, dat lijkt me een onaangename vertraging. Hoewel de opsomming van de vele flavonoïden, alcoholen en zuren beslist de moeite waars is, (voor wie eigenlijk?) zal een specialist die deze informatie wenst allang in 'Beeworld' hebben gezocht om dat te weten te komen. Wat mijn grootste bezwaar is, is het ontbreken van een "Doe gehalte". Nergens een extractie methode, nergens iets over het lastige mengen van propolis in vetten, nergens een recept voor een tinctuur. En dat maakt imkeren nu juist zo interessant, dat hoge doegehalte. En ik denk voor 95 % van de lezers."

Het antwoord van Martin Schyns

"Hartelijk dank voor je reactie. Beter een negatieve dan helemaal geen! Waarom ik gebruik heb gemaakt van een artikel van 17 jaar geleden? Het antwoord is simpel: een dergelijk review artikel van 26 pagina's en maar liefst 176 referenties verschijnt nu eenmaal niet zo vaak. Heel begrijpelijk vind ik je reactie om te vragen naar een hoger doe-gehalte in het artikel over propolis. Ik wil echter niet zomaar voor arts of apotheker spelen en de lezers aanzetten tot het doen van experimenten met huis- tuin- en keuken middelen. De wetenschap dat er vetoplosbare chemische bestrijdingsmiddelen tegen varroamijten gebruikt worden speelt ook een rol. Dat neemt niet weg dat Bijen ook aandacht mag besteden aan recepten met bijvoorbeeld propolis. Ik zou zeggen: "Toon doe-gehalte en stuur maar op! Er zijn wel grenzen aan de wijze waarop medische claims in dergelijke artikelen genoemd mogen worden. Voor een hoog doe-gehalte van Bijen is de redactie deels afhankelijk van de lezers."

Er moet volgens mij zoveel kennis en ervaring onder de lezers zijn dat we hier een hele jaargang van BIJEN mee kunnen vullen. Persoonlijk vind ik simpele praktische dingetjes erg leuk om te lezen. Zoals bijvoorbeeld het plakken van etiketten op honingpotten met een sponsje en wat melk, zoals te lezen stond in "Van imker tot imker" (Bijen 5(11): 306-307 (1996)). Ik heb dat meteen geprobeerd en inderdaad: het ei van Columbus. Het plakt prima en met water zijn ze naderhand gemakkelijk van de potten af te krijgen. Ko Zoet et al. bedank ik hierbij voor deze werkelijk gouden tip."

Een vervolg

Bovenstaande "hoor en wederhoor" werd mij ter correctie aangeboden. Na het lezen daarvan wilde ik mij de kans niet laten ontglippen aan een volgens mij nog niet eerder zo genoemd fenomeen mee te mogen doen: "het doegehalte van BIJEN". Dus, een collega imker uit Zeewolde (Bert Sluijter) gebeld, hij heeft al jaren propolis ervaring achter de rug. Over zijn wijze van bereiden van propoliszalf en -tinctuur heeft hij enige folders geschreven. Wij mochten daarvan gebruik maken voor dit artikel. Met de aantekening dat er wat betreft het medisch gebruik van propolis het meer verantwoord is een deskundige daarover te raadplegen. Voor simpele toepassing in de huisapotheek zal propolis weinig kwaad kunnen. Wij en Bert Sluijter doen hierbij dus geen uitspraken, laat dat duidelijk zijn. Bovendien merkte Bert het volgende op: "Het maken van propolis crème is echt niet zo eenvoudig, men moet dat niet onderschatten. Dat propolis in de farmaceutische wereld weinig belangstelling krijgt heeft te maken met het feit dat propolis niet synthetisch na te maken is. Daardoor is het commercieel niet interessant. Want uiteindelijk worden de grondstoffen voor medicijnen nagemaakt van oorspronkelijke plantenextracten. Met propolis lukt dat dus niet. Daarnaast bestaat er echt wel informatie over het medisch gebruik van propolis. Daar zijn diverse boekjes over geschreven"

Propolistinctuur

De tinctuur die op de volgende wijze bereid wordt dient als basis voor een crème en voor neusdruppels. Deze tinctuur is dus niet voor direct gebruik geschikt! Neem een wijdmondse, hermetisch afsluitbare, glazen

fles van bijvoorbeeld 1 liter. Vul de fles vervolgens met 330 ml water en streep het niveau op de buitenzijde van de fles aan. Vul de daarna lege en gedroogde fles voor 1/3 deel met propolis en 2/3 deel met zuivere alcohol. (70-96vol.%) Etiketteer de fles en vermeld inhoud en datum. Schudt de fles de eerste maand om de paar dagen en laat deze oplossing drie maanden staan. De oplossing is na deze periode donkerbruin. Neem een schone kan, een schone filterhouder en een stuk filtreerpapier, Filtreer hierover de propolis-oplossing. Alle niet opgeloste stoffen blijven op het filter achter. De propolisoplossing moet nu helder zijn. Bewaar deze propolistinctuur bij voorkeur in een donkerbruine fles, die hermetisch afgesloten kan worden (alcohol verdampst). Ook is het natuurlijk mogelijk de tinctuur meteen in een geëtiketteerde pipet- of druppelflesjes (te koop bij de apotheek) af te vullen. Hoe donkerder de propolistinctuur van kleur is, des te geconcentreerder is de oplossing. Over het algemeen zal de tinctuur 10-30% propolis bevatten. Propolis aanslag of vlekken van de tinctuur zijn met brandspiritus te verwijderen. Gebruik voor het verwerken van propolis altijd zuivere alcohol en nooit brandspiritus.

Propolis crème

Als crèmebasis kan gebruikt worden: cetomacrogol-crème of lanettecrème.

Samenstelling:

- A) 150 gram Cera cetomacrogolis emulsificans of Cera Lanette SX.
200 gram Cetiol V
- B) 40 gram Sorbitol oplossing
610 gram gekookt water.

Bereiding:

Verwarm op een waterbad de grondstoffen vermeld achter A) tot 70°C. Breng 700 ml. water aan de kook en voeg 610 ml. van dit gekookte water toe aan de Sorbitol oplossing. Laat deze tot 70°C. afkoelen. Voeg nu oplossing A) en B) bij de temperatuur van 70°C bij elkaar en blijf zacht roeren totdat de massa stijf begint te worden. Weeg van de volledig afgekoelde crème 100 gram af en roer door de crème 14 druppels propolistinctuur en 7 druppels amandelolie.

Neusdruppels

Vul liefst een pipetflesje van 15 ml met een hoeveelheid gekookt en afgekoeld water. Voeg 2 druppels propolistinctuur toe en schudt grondig. Gebruik deze

oplossing, die enigszins melkachtig wordt, niet langer dan 14 dagen. Na twee weken indien noodzakelijk verse oplossing maken.

Tot zover uit de folder van Bert Sluijter.

Tenslotte

Wanneer men interesse heeft voor bepaalde zaken hoeft men echt niet meer te wachten tot er in BIJEN na 17 jaar uit een oud artikel wordt geciteerd. Waarom daarop wachten? Trek aan de bel en wij doen open.

bijen KORT NIEUWS

Internet-nieuwsgroep

Tot op heden moesten de Nederlandstalige imkers hun nieuws via Internet uit Amerika halen. Dat is voor velen, wat de taal betreft, een probleem. Het antwoorden on-line is geen probleem. Volgens de recente inzichten moeten er toch minstens vijftig imkers zijn die regelmatig Internet raadplegen wat de 'bijen' betreft. Misschien is het mogelijk een Nederlandstalige nieuwsgroep 'Imkeren' op te zetten.

Mocht hier behoefte aan zijn, dan graag een E-mailbericht naar jtemp@xs4all.nl, telefoon 010-4569412. Wij zullen dan proberen iets dergelijks op te zetten.

Jan Tempelman, VBBN subvereniging Rotterdam

DE IMMENHOEF

Alle bijenteeltmaterialen voor de moderne imker

Aantrekkelijke aanbiedingen zoals: Oerdegelijke vurenhouten spaarkast: BK, HK, Dak, Dekplank en Gaasbodem f170,-

Geopend: Zaterdag van 8.00 - 12.00 uur en na telefonische afspraak. Harremaatweg 36, 3781 NJ Voorthuizen, 0342-472837/0653182006

Mis ik de bijenorganisatie?

Op het artikel van de heer Van Houwelingen is zeer veel aan te merken. Maar laat ik me beperken tot de voornaamste en de ernstigste: de criteriumvraag 'Wat missen de imkers die geen lid meer zijn' wordt helaas niet beantwoord.

De aspecten die verdwijnen als er geen verenigingen meer zijn hebben weinig tot geen invloed op de individuele imker met een paar volkjes in de tuin. Het missen van bestuivingsregeling, Europees overleg, opleidingsfaciliteiten (cursussen worden immers door het agrarische onderwijs verzorgd), drachtverbetering zullen niet tot onoverkomelijke derving van zijn 'imkerogenot' leiden. Zolang die vraag onbeantwoord blijft, zal het nog lang duren voor de ledenteruggang gestopt wordt. Ik had graag een lijstje met minimaal vijftig dingen gezien die dan wegvallen en voor de kleine imker onontbeerlijk zijn.

Verder mis ik de motivatie van een overkoepelend orgaan als de Bedrijfsraad. Wat in uw overwegingen meer armslag moet krijgen. Dat zijn toch rituele dansen die daar opgevoerd moeten worden. Het kost alleen maar extra in vergaderingen, reiskosten en veel papier. Waar is hier sprake van effectiviteit? Waarom niet één organisatie? De oplossing voor veel overkoepeld leed zou misschien liggen in: nieuwe organisatie bijvoorbeeld 'Koninklijke Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland: erevoorzitter en algemeen coördinator: dhr. D. Vunderink, voorzitter: dhr. J. Beekman, vice-voorzitter: dhr. G.D.B. van Houwelingen en de LLTB- en ABTB-voorzitters. Alle baantjes weer geregeld, iedereen tevreden? En dan zeer veel activiteiten ontplooiën die voor de kleine imker onontbeerlijk zijn. Veel sterkte bij de fusiebesprekingen!

Jan Tempelman, Rotterdam

Naschrift

In zijn verhaal stelt de schrijver dat er niet wordt ingegaan op wat de imkers missen als er geen organisaties meer zijn. De goede lezer kan echter uit de tabel waarin de effecten op korte en langere termijn worden besproken wel terdege de gevolgen voor de imkers (en niet alleen de grote imkers, maar ook de kleine!) afleiden. Wegvallen van organisaties lijkt misschien aanvankelijk wel mee te vallen, maar op langere termijn wordt aangegeven dat de effecten zeer ernstig zullen zijn. Ook dit zal de kleine imker, die de heer Tempelman noemt, uiteindelijk treffen en het 'imkerogenot' zal snel verdwenen zijn bij het optreden

van ziekten, onvoldoende dracht en onvoldoende kennis. Gevolg: hij of zij doet de bijen weg en gaat wat anders doen. In ieder geval laat de bijenteelt dan weer een veer. Een voorbeeld: de aanpak van de bestrijding van de varroamijt is door de organisaties opgepakt, evenals de stimulering van nieuw onderzoek (via de Ambrosiushoeve) hiernaar. Was dit niet gebeurd, dan had ook de kleine imker allang geen bijen meer in de achtertuin. Ook de kleine imker heeft de organisaties keihard nodig! Het opnoemen van tenminste vijftig 'dingen' die wegvallen en die voor de kleine imkers onontbeerlijk zijn is zinloos. We verliezen ons onnodig in details; de geschetste effecten geven de hoofdlijnen aan en die gelden voor alle imkers.

Wat de Bedrijfsraad betreft zal er een discussie moeten plaatsvinden hoe hiermee verder te gaan, zeker nu dit nog het enige platform is waarop de organisaties elkaar treffen. Omdat een fusie tussende organisaties op dit moment niet aan de orde is, zal de belangenbehartiging via de Bedrijfsraad dienen te lopen. Op deze manier kunnen we, waar nodig, in ieder geval met één mond spreken. Dat hier alleen maar rituele dansen worden opgevoerd kan ik (als bestuurslid van de Bedrijfsraad) niet onderschrijven, maar wellicht kan de heer Tempelman dit beter onderbouwen. Het regelen van de 'baantjes' in de nieuwe voorgestelde organisatie kan dus nog wel wachten en zal wellicht andere personen aangaan.
Dick van Houwelingen, Otterlo

Oproep honing

Voor de promotie van streekeigen producten in het noorden van Nederland ben ik op zoek naar honing. Deze moet afkomstig zijn van imkers die met hun bijenkasten gestaan hebben:

- in het Oldambt
- 25 km landinwaarts vanaf de Waddenzee.

Deze honing wil ik graag van u kopen met de garantie uwerzijds dat deze ook werkelijk afkomstig is uit de genoemde streken. De honing mag in emmers worden geleverd. Alle honing uit deze gebieden komt in aanmerking voor 'streekeigen' en dienen ter promotie enerzijds van het gebied, anderzijds van de imkerij! Het moet uiteraard honing zijn van het nieuwe seizoen.

Inl.: Catherine Reker, H.W. Mesdagstraat 36, 9718 HK Groningen, 050-3184505.

Fiets eens langs Imkerij Poppendamme

Ab Kuypers

'Oh, moet je naar Griepskerke, zeg dat dan'. Voor mij is het dus gewoon Griepskerke, maar ja, ik heb geen Zeeuwse wortels. Hoe het ook wordt genoemd, met een beetje zoeken en een beetje geluk ben ik in een keer goed gereden. Geen prestatie overigens, dat lukte inmiddels duizenden, voornamelijk, fietsende toeristen, net zo goed. Toen Piet en Toos de Meester 25 jaar geleden hun woning aan de Poppendamseweg betrokken hadden ze er geen idee van wat ze daar ooit nog eens, min of meer gedwongen door omstandigheden, teweeg zouden brengen. Temidden van boerenland en binnenweggetjes hebben zij naast een imkerij een bezoekerscentrum opgezet waarvan het einde nog lang niet in zicht lijkt, ondanks het succes dat het al jaren is. Aan alle kanten wordt gewerkt aan uitbreidingen, ook op de dag in de nawinter dat ik er op bezoek ben. Een gesprek met een gedreven Piet de Meester levert het volgende verhaal op.

Vertier en voorlichting

Een gewaagde stap

Vijfentwintig jaar geleden was hij nog 'gewoon' hobby imker. Het overschot aan honing werd aan huis verkocht. Tien jaar geleden namen hij en zijn vrouw Toos een gewaagde stap die nog altijd doorwerkt in de uitvoering van alsmatig nieuwe plannen. Piet de Meester: 'Ik was werkzaam in het onderwijs. De baan die ik had, daarvan zag ik dat die naar een einde liep. Voor het zover was dat ik baanloos zou worden, hebben Toos en ik een plan uitgewerkt om op de grond rond onze woning een bedrijfsmatige imkerij te

starten, gericht op toeristen, in de vorm van een bezoekerscentrum. In 1986 zijn we daarmee naar de gemeente Veere gestapt. Een jaar later, na groen licht en toezegging van subsidie zijn we gaan bouwen. Vanwege onze geringe financiële armslag hebben we er de eerste jaren nog bijgewerkt. In 1991, ons bezoekerscentrum was toen klaar, zijn we open gegaan. Vanaf het eerste moment is het eigenlijk goed gaan lopen. We zitten hier natuurlijk op een zeer mooie lokatie, midden op Walcheren met in de zomermaanden heel veel toeristen. Nu draaien we met zo'n 80.000 bezoekers per jaar. En daar komen nog een 8000 mensen in groepsverband bij.'

Soorten publiek

Naast het bezoekerscentrum, alwaar de gasten op verschillende manieren met de bijenhouderij in aanraking komen, bezit Poppendamme een grote winkel. Hier is van alles aan verwerkte bijenproducten en aan bijen verwante artikelen te koop. Geen imkermaterialen. Daarvoor beschikt de afdeling Walcheren in Serooskerke over een eigen depot van het Bijenhuis. Piet de Meester: 'In feite draaien we op verkoop van onze winkel. De bijen zelf zijn het minst rendabel, terwijl ik dat het leukst vind. Ook het terras waar we een kleine horecakaart voeren trekt de nodige bezoekers. Vooral de zomermaanden met zijn weken van de schoolvakanties zijn de topmaanden. Ik denk dat we op verschillende manieren publiek trekken. Het zijn heus niet alleen mensen die iets over de bijenhouderij willen zien. Fietsers komen hier graag een consumptie genieten. Dat is ook een van onze stelregels, we proberen de mensen op de fiets naar hier te krijgen.'

Rust in de natuur

Met honderd bijenvolken kan Piet de Meester een groot imker worden genoemd. 'Dat is wel eens een probleem,' vervolgt Piet de Meester, 'de drukte op ons bedrijf valt samen met de drukte in de imkerij. Aan de andere kant vind ik het ook heerlijk om regelmatig even de drukte hier even te ontvluchten om in de bijen te werken. De rust van de natuur, daar kom ik weer van bij.' De honing die uit de eigen imkerij wordt geoogst is geenszins toereikend om de verkoop te kunnen dekken. 'Nee hoor, ik moet ook honing inkopen bij collega imkers uit de omgeving. We hebben met de Walcherse bijenhouders een

goede relatie, zij hebben aan ons ook een goede mogelijkheid van hun overschot af te komen tegen een redelijke prijs.'

Omdat de directe omgeving van het bezoekerscentrum welke voornamelijk uit weilanden bestaat, geen dracht oplevert, staan de productievolken voornamelijk opgesteld op de verschillende natuurgebieden rondom het Veersemeer en op het voormalige werkeiland 'Neeltje Jans'. 'Het is hier zo schraal dat de 'observatie' volken die hier staan altijd moeten worden bijgevoerd, na de paardenbloem is het echt wel voorbij.' Voor de volken op Neeltje Jans hoopt Piet volgend jaar het keurmerk 'biologische honing' te krijgen.

180

Tentoonstelling bijenwoningen

Voorlichting

Onder het motto 'kleinschalig, het contact met de bezoekers staat voorop, ondanks de groei' hebben Piet en Toos een mijns inziens indrukwekkend bedrijf opgezet. Een rondleiding door het bezoekerscentrum levert aardige verrassingen op. Wat te denken van een 15-raams observatiekast waar een heel bijenvolk in kan. 'Voor het publiek is dit erg leuk, voor de bijen erg slecht. Het kost me meestal twee volken per zomer.' In de winkel een 'etalage' waarin verschillende soorten bevolkte korven staan opgesteld, zodat het publiek 'bijenvrij' de bijen aan het werk kunnen zien. Daar rondom ook verschillende nestgelegenheden voor hommels en wilde bijen. In een videoruimte draait in het seizoen voortdurend een bijenfilm. In de aangrenzende voorlichtingsruimte wordt het nut van honingbijen uitgebeeld, een beetje gericht op de fruitteelt. 's Zomers is Piet regelmatig in zijn kaarsenmakerij te vinden, alwaar bezoekers hem bij het werk op de handen kunnen kijken en de nodige vragen kunnen stellen. In de slingerruimte worden in de zomer elke middag demonstraties gegeven. 'Om het publiek vast te houden geef ik altijd opdracht dat

slingeren langzaam te doen.' Op de zolderverdieping beschikt Piet bovendien over een ruimte waar voor zestig mensen lezingen en diavertoningen kunnen worden gehouden. Kinderen kunnen een bijenquiz uitwerken, voor scholen worden diverse workshops gehouden. Een nieuwe loot aan de 'voorlichtingsstam' van Poppendamme is het museum.

Museum

'Naast wat eigen spullen hebben we hier altijd materialen van Baldi Dekker staan,' aldus Piet de Meester. Theun en Elly Langerak verzorgen elk jaar een tentoonstelling uit hun verzameling. Zelf zijn we geen verzamelaars, dus hebben ook niets om er zoiets als een museum bij te maken. Vanaf dit jaar echter kunnen we dat wel. De materialen daarvoor zijn afkomstig uit het inmiddels opgeheven museum 'De Zoete Inval'. De verzameling van Dries en Yvonne v.d. Woerd hebben wij voorlopig vijf jaar kunnen huren. Tot de nieuwe schuur klaar is, die daar speciaal voor wordt gebouwd, staat alles nog in deze voorlichtingsruimte. Eigenlijk is het veel te krap om hier behoorlijk te kunnen uitstellen.'

Met het museum erbij lijkt Poppendamme inmiddels aardig compleet. Lijkt. Want aan nieuwe plannen geen gebrek.

Tuinen

Alsof de tuinen met fruit en drachtplanten, in feite rond en op het grote terras gesitueerd, nog niet voldoende is wordt er sinds vorig jaar hard gewerkt aan de 'boerenhoftuin', een reconstructie van de ouderwetse boerentuin. 'Hier komt een verzameling ouderwetse tuinplanten. Planten die eigenlijk uit de mode zijn geraakt, overigens geen echte drachtplanten. Volgend jaar wordt deze officieel geopend, wanneer de planten voldoende zijn uitgegroeid.'

De tuin wordt aan een zijde begrensd door een manskogelmuur, waarin op diverse manieren nestgelegenheden voor insecten zijn verwerkt. Op het eerste gezicht lijkt hij hier oorspronkelijk te hebben gestaan. Niets is echter minder waar. 'Nee hoor, die hebben we zelf gebouwd, wel met oude stenen. Het is een slangenmuur, zo genoemd vanwege de vorm en zoals die vroeger hier op boerderijen voorkwam. Trouwens alle onze gebouwen zijn in de stijl gebouwd, ik hecht aan de oude Walcherse traditie wat dat betreft. Het past bovendien mooi in het beleid van de provincie om het toerisme een beetje op het boerenbedrijf te richten.'

Stichting

Zeg maar 'het niet commerciële deel' van Imkerij Poppendamme is enkele jaren geleden in een stichting ondergebracht. Piet de Meester: 'In 1992 hebben we de stichting Ambrosius opgericht, waarin ook de gemeente participeert. Dankzij onder ander hun subsidies kunnen we hier de uitbreidingen uitvoeren. De stichting is de beheerder van vooral het bezoekerscentrum.'

Tot slot nog enkele belangrijke zaken. Imkerij Poppendamme, Poppendamseweg 3 te Grijpskerke, tel. 0118-616966, is open van half maart tot 1 november, toegang is gratis, behalve voor groepen voor wie een heel programma wordt afgewerkt en

toegankelijk voor rolstoelgebruikers. Piet en Toos de Meester heten u, samen met hun vaste medewerkers en vakantiehelpen van harte welkom. Als bijzondere activiteiten kan nog genoemd worden de jaarlijkse bijenmarkt op de vrijdag na hemelvaart. Deze wordt georganiseerd in samenwerking met de Walcherse bijenvereniging. In oktober, en wel van 23-25, staat het fruit in het middelpunt van de belangstelling. Gedurende de maand december wordt er de 'Christmas Fair' gehouden met, in kerst sfeer, demonstraties en workshops. Voor kinderen speciaal worden op 29 en 30 december het winterfeest georganiseerd.

bijen WASKRINGLOOP

Kunstraat van zuivere bijenwas

M.J. van Iersel

Het is bekend dat sommige varroabestrijdingsmiddelen ongewenste stoffen in de was achterlaten. Bij het verwerken van deze was tot kunstraat verdwijnen deze stoffen niet. Bij een volgende bestrijding worden er weer opnieuw verontreinigende stoffen aan toegevoegd en zo vervuult de was steeds meer.

Milieuvriendelijk de varroamijt bestrijden

Er zijn imkers die proberen zonder chemische middelen de varroamijt de baas te blijven. Ook worden er chemische middelen gebruikt die geen blijvende verontreiniging achterlaten zoals onder andere melkzuur. De was blijft zuivere bijenwas. De imker die zo werkt wil ook graag kunstraat van deze schone was. Maar bij de aankoop van kunstraat kopen ze was die niet vrij is van chemische verontreinigingen. Het alternatief is om een eigen waskringloop op te bouwen. Zelf kunstraat gieten dus. Meestal komt dit er niet van terwijl de behoefte aan deze kunstraat er wel is.

Ruwe was inzamelen

Dit probleem kan worden opgelost als de imkers die geen chemische bestrijdingsmiddelen gebruiken hun was inzamelen en gezamenlijk laten verwerken tot kunstraat. Wanneer de hoeveelheid was voldoende groot is moet het mogelijk zijn deze was bij een wasverwerkingsbedrijf te laten verwerken tot kunstraat. Dit kan alleen als de hoeveelheid ruwe was groot genoeg is om het productieproces op te starten. Als de imkers die op deze milieuvriendelijke manier wer-

ken hun ruwe was centraal inzamelen, zou de hoeveelheid groot genoeg moeten zijn om een eigen kringloop op te bouwen.

Wanneer beginnen?

Dat is nu nog niet duidelijk. De schrijvers van dit artikel willen de belangstelling peilen en vervolgens bekijken of het mogelijk is om een kringloop van zuivere bijenwas op te gaan zetten. De imker levert de ruwe was in en krijgt naar rato van de hoeveelheid ingeleverde was kunstraat terug van niet-verontreinigde bijenwas. De verwachting is dat deze kunstraat niet veel duurder wordt dan de gebruikelijke, afgezien van eventuele transportkosten.

Wat moet u doen als u hiervoor belangstelling heeft?

Als u imkert met een milieuvriendelijke manier van varroabestrijding en u wilt de ruwe was die hierbij ontstaat centraal inzamelen om deze van andere ruwe was gescheiden te houden dan kunt u dat met een briefkaartje aan een van de onderstaande adressen melden. Bij voldoende belangstelling kan er dan iets georganiseerd worden. U krijgt in elk geval bericht over hoe het verder gaat.

De adressen

Mw. C. Reker, H.W. Mesdagstraat 36, 9718 HK Groningen of dhr. M.J. van Iersel, Kreitenmolenstraat 108, 5071 BJ Udenhout.

Imkercursussen voor jeugd: investering in de toekomst

Bert Polman

Door de vergrijzing van het ledenbestand wordt het aantal imkers in ons land steeds kleiner. Hierdoor neemt ook de mogelijkheid af om de kennis en ervaring op dit gebied over te dragen. Het is een kwalijke zaak om in deze situatie te berusten. Wij moeten ons verantwoordelijk voelen voor de schade die zal ontstaan wanneer we passief blijven. Door een gezamenlijke inspanning kunnen wij er voor zorgen dat er na ons een nieuwe generatie imkers gevormd wordt die de bijenteelt een nieuwe impuls kan geven. Deze inspanning moet door de individuele imkers, de imkerorganisaties en de overheid worden geleverd.

182

Met onze kennis en ervaring moet er meer gericht aan de weg worden getimmerd om de belangstelling voor de imkerij vooral bij de jeugd op te wekken. Door het houden van een cursus jeugdimker kunnen wij hen inzicht geven in het belang van het houden van bijen. Het is gebleken dat hiervoor veel belangstelling bestaat en dat bijvoorbeeld de gemeenten bereid zijn om in het kader van het jeugdbeleid deze projecten te ondersteunen. De imkersorganisaties moeten hierbij het voortouw nemen en hun voornemens omzetten in daden.

Voorlichting in Doesburg

De afdeling Doesburg e.o. van de imkersbond ABTB werd opgericht in 1984. Deze imkersvereniging houdt zich reeds enkele jaren bezig met het geven van voorlichting. Hierbij tracht zij een zo breed mogelijk publiek te benaderen. In de regio presenteert zij zich op Koninginnedag, jaarmarkten en bejaardenbijeenkomsten. Zij is daar aanwezig met een 'aangeklede' stand met allerlei imkermateriaal en -gereedschap en een uitgebreid assortiment folders. Daarbij wordt voorlichting over de honingbij en de bijenteelt gegeven. Regelmatig worden lezingen voor verenigingen, instellingen, bejaarden en jongeren gegeven. Verder bezoekt zij basisscholen. De leerlingen krijgen een overzicht over het leven en werken van de honingbij. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan het belang van andere insecten voor de bestuiving. Ook worden de drachtplanten behandeld. De in 1995 gereedgekomen bijenstal en het informatiecentrum spelen hierbij een belangrijke rol. Het

Staan v.l.n.r. Silke Nickmann, Debby Lobeek en Rick Makking, gehurkt Iris Lucassen (L) en Jeroen Jansen. Foto: Bert Polman.

centrum is in het zomerseizoen een aantal zondagen voor het publiek vrij toegankelijk. Dan worden lezingen gehouden met dia's en video-opnamen. Groepen kinderen van de basisscholen komen op bezoek en krijgen een goede indruk over wat zich in de imkerswereld afspeelt. Voor dit doel is er veel materiaal aanwezig en met een verhaal van kundige imkers wordt het een en ander duidelijk. Via een glazen dekplank kan een bijenvolk worden bekeken en de observatiekast is altijd weer een trekpleister.

De cursus Jeugdimker

Nadat ik in het najaar van 1995 een lezing had gegeven voor leerlingen van de Gildeschool in Drempt, ontstond het plan om een cursus voor de jeugd samen te stellen. Veel leerlingen reageerden toen enthousiast op mijn vraag of ze imker wilden worden. In het voorjaar van 1996 bleken vijf leerlingen deel te willen nemen aan de cursus. Ik was door deze enthousiaste meisjes en jongens zowel verheugd als verrast, want hoe verzorg je een cursus voor leerlingen in de leeftijd van elf en twaalf jaar? Het fenomeen jeugdimker bestaat nauwelijks, laat staan dat hiervoor geschikt lesmateriaal beschikbaar is. Uit de literatuur, aangevuld met praktische kennis, heb ik toen een cursuspakket samengesteld. De cursus werd vanaf 24 maart 1996 om de 14 dagen op woensdagmiddag van twee tot vier uur in het

informatiecentrum gehouden. Het bekijken van en het werken in een bijenvolk sprak de leerlingen het meest aan. Het dragen van een bijenkap was hierbij verplicht. Naast onderricht over de honingbij en het bijenhouden werd veel aandacht besteed aan drachtplanten. Veel drachtplanten kon ik laten zien op het grote terrein (1800 m²) rondom het informatiecentrum. In de cursus was ook een bezoek aan de bijenstand van de heer Hollander te Kilder opgenomen. Hij wist de leerlingen met zijn verhaal te boeien. Daarna werd het bijenmuseum 'De Zoete Inval' in Beek bij Didam bezocht.

De cursus jeugdimker omvatte 13 middagen. Op zaterdag 19 oktober 1996 werd het examen gehouden. De uitslag was verrassend. De leerlingen voldeden ruimschoots aan de exameneisen. Voor mij als cursusleider een goede graadmeter voor wat betreft de kennisoverdracht. Op zaterdag 26 oktober 1996 werden de getuigschriften uitgereikt. Voor deze gelegenheid waren uitgenodigd: de ouders van de cursisten, de heer G. Hollander, voorzitter van imkersbond ABTB, de heer F. Wester, secretaris van de gemeente Doesburg, de heer Jansen, docent van de Gildeschool en het bestuur van de imkersvereniging. Verslaggevers van het Doesburg's Streekblad en het Gelders Dagblad maakten aantekeningen voor hun krant. Voor de officiële uitreiking heb ik alle aanwezigen bedankt voor hun komst en in het bijzonder de ouders die een belangrijke rol hebben gespeeld. Tevens heb ik mijn bewondering uitgesproken over de inzet en het enthousiasme van de cursisten. De heer Hollander reikte de getuigschriften uit. Hij feliciteerde hen met het behaalde succes en stelde enkele 'listige' vragen. De cursisten lieten zich niet van de wijs brengen en gaven passende antwoorden. De heer Hollander sprak zijn waardering uit voor de vele activiteiten van de imkersvereniging. De heer Van der Kamp, penningmeester van imkersvereniging, onderschreef het belang van het werk voor de jeugd. Rick Makking sprak namens de medecursisten Iris Lucassen, Debby Lobeek, Silke Nickmann en Jeroen Jansen een woord van dank en waardering en bood cursusleider Bert Polman een map aan waarin de cursisten hun ervaringen op papier hadden gezet. Bovendien bood Rick een boeket bloemen aan en elke cursist nog eens een waardebon.

Onder het genot van koffie met cake en frisdrank werd dit evenement afgesloten. De cursisten hebben inmiddels te kennen gegeven dat met het afsluiten van de cursus hun interesse voor de honingbij niet is beëindigd. Komend seizoen zal het voor hen mogelijk

zijn om, onder leiding van de vereniging, zelf bijen te verzorgen. De mogelijkheid dat door deze opzet jeugdige imkers worden 'geboren' is daardoor levensgroot aanwezig.

De cursus Jeugdimker 1996 heeft inmiddels vruchten afgeworpen. Bij het ter perse gaan van dit nummer kan worden vermeld, dat Jeroen Jansen zich dit jaar actief gaat bezighouden met de imkerij. Een resultaat van 20%.

Tijdens een lezing voor leerlingen van de basisscholen 'De Ark' en 'De Bongerd' in Doesburg, hebben 18 kinderen zich aangemeld voor de cursus 1997.

Inmiddels is de cursus jeugdimkers 1997 van start gegaan. Zij krijgen theorie- en praktijklessen op de zaterdag en woensdag.

bijen **BOEKBESPREKING**

Het juiste middel: n(i)et goed genoeg?

M.J.L.M. Hallmans

Onder deze titel verscheen onlangs een reader van de Stichting Stimulering Bedrijfsmatig Imkeren m.b.t. de juiste aanpak van de varroamijt. Uitgaande van de huidige situatie waarin de varroamijt helaas veelal chemisch aangepakt wordt geeft men een beeld van de gevolgen voor de was, honing en andere bijenproducten evenals voor 'het imago van de imker'. Ook gaat men in op het ontstaan van resistente mijten; de natuurlijke afweer van onze bijen tegen deze varroa; een gescheiden was-kringloop; hoe de natuurlijke uitval van mijten uit een volk te interpreteren is evenals veel niet-chemische bestrijdingsmethoden die tegenwoordig goed in een bedrijfsmethode in te passen zijn. Dit alles vindt - gedeeltelijk in kleur en verduidelijkt met schema's en tekeningen - een plaatsje in de tekst. Voor de beeldvorming van de huidige stand van zaken een aanrader. Men kan deze reader bestellen door f12,50 over te maken op gironummer 19.12.182 t.n.v. Stichting SBI te Gendt.

Bijenseizoen in Finland drie maanden kort

S.T.P.A. Doove

Finland, met een inwoneraantal van 5 miljoen, is een van de noordelijkste staten van Europa en qua oppervlakte meer dan tien keer zo groot als Nederland. Deze oppervlakte is voor $\pm 70\%$ bedekt met bossen (meestal dennen en sparren en in mindere mate berken), $\pm 10\%$ is water, terwijl $\pm 10\%$ uit akkers en weiden bestaat.

Klimatologische omstandigheden en seizoenen

De noordelijke ligging van dit land betekent dat bijen gewend moeten zijn aan koude winters en korte zomerseizoenen. Eigenlijk kent Finland maar twee jaargetijden: zomer en winter. De overgang van deze jaargetijden vindt heel snel plaats. De vaak behoorlijk warme zomerdagen zijn erg lang (lang licht), zodat bijvoorbeeld gewassen snel kunnen opkomen en rijpen. Het drachtseizoen voor de bijen duurt maximaal drie maanden. De winter voor de bijen begint eind september en is eind april afgelopen. Voor inwintering heeft elk volk 22-25 kg suiker nodig. Het winterverlies aan bijenvolken bedraagt 10% (ziekten zijn in dit verband zeer zeker niet weg te denken).

Bijenplanten

De belangrijkste bijenplanten zijn wilg, paardebloem, framboos, klaver, wilgeroosje; van overwegend belang is echter raapzaad (een veelal bij wijze van vruchtwisseling, gecultiveerde plant). Voorts zijn van belang: bosooievaarsbek, wilde lijsterbes, trosbes, rode en blauwe bosbes, appel, boekweit, bernagie, klein hoefblad en in sommige streken struikheide. In de laatste jaren verschijnen nogal wat planten voor groenvoer of beplanting van braakliggende gronden, zoals phacelia, zonnebloem en lucerne. Gezien de aanwezigheid van zoveel daarvoor in aanmerking komende boomsoorten, zou je mogen veronderstellen dat hier zomers sprake is van een aanzienlijke opbrengst van honingdauwhoning. Echter een honingdauwhoningopbrengst van enige betekenis komt slechts eens in de vijf jaar voor. Het lijkt aannemelijk dat ook de strenge winters belemmerend werken op de ontwikkeling van bladluizen gedurende de zomer.

Praktijk bijenteelt

Er zijn in Finland 4.300 bijenhouders met in totaal ± 42.000 bijenvolken. Meer dan 80% van de bijenhouders zijn hobby-imkers. Men telt 400 semi-professionele en professionele imkers. Een imker in het bezit van meer dan 100 volken wordt hier professioneel genoemd. Tweederde van de bijenvolken is italiaan, 25% hybriden, 5% Carnica en 2% Buckfast. Voor de koninginnenteelt van Italianen (die zich hier behoorlijk hebben aangepast) worden nu en dan (verse) koninginnen uit Italië geïmporteerd. Veel imkers kopen (begin juni) nieuwe koninginnen; zodoende kunnen ze de korte intensieve bloeiperiode beter benutten. Vijftientig procent van de kasten is Langstroth, 10% Zander. De gemiddelde opbrengst per kast bedraagt 40 kg (voor heel Finland). Kunstzwermen kunnen zich veelal vrij snel tot volwaardige volken ontwikkelen. Hieruit blijkt ondermeer hoe gunstig de drachtomstandigheden in de zomer zijn. Overigens worden de kunstzwermen ook gebruikt om het winterverlies goed te maken. Tenslotte: reizen met de bijen is in Finland niet gebruikelijk. Verschillende factoren spelen hierbij een rol, zoals de geringe bereidheid van de imker, het gemis van vervoer, het gewicht van de kasten en het feit dat de dichtheid van het wegennet in Finland daarvoor vaak niet groot genoeg is.

184

Mehiläinen

1 • 1996

13. vuosikerta

MEHILÄINEN

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

suomen kielen ja kirjallisuuden tutkimuskeskus

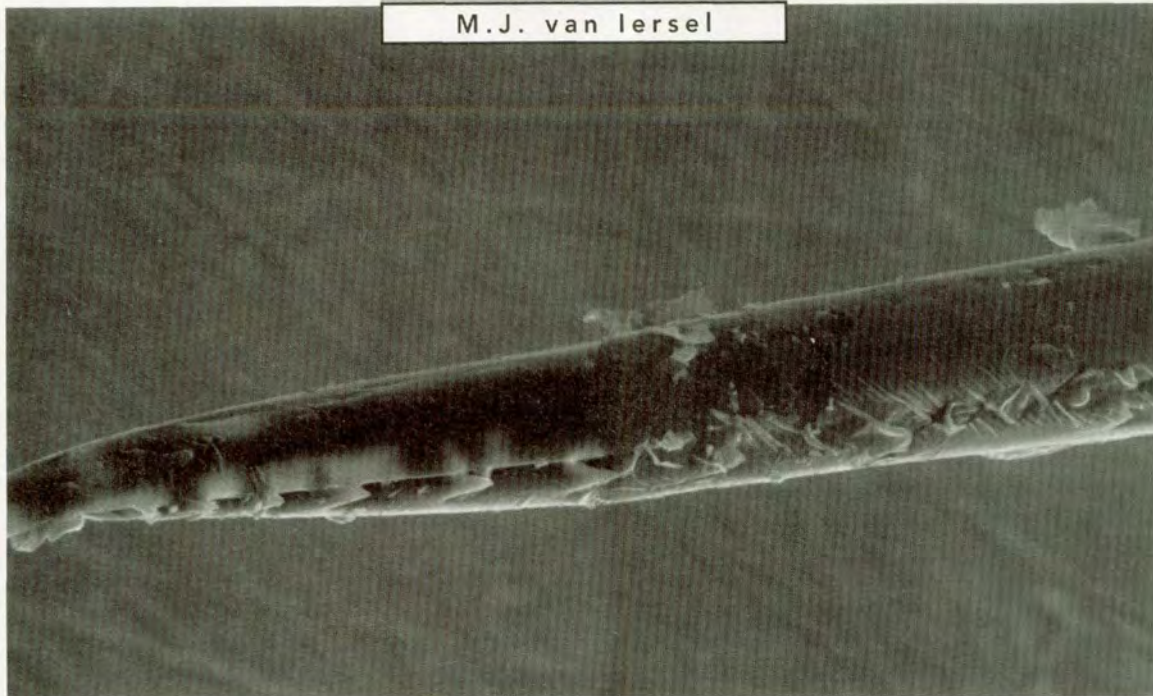
Mehiläinen, het prettig leesbare blad van de Finse Bijenhouders Associatie.

Hallo Harry,

Eerlijk gezegd ben ik wat geschrokken van je vorige brief. Je weet misschien wel dat ik er zelf een groot voorstander van ben om de bijenvolken in het vroege voorjaar zo veel mogelijk met rust te laten. En wees eerlijk, 1 maart is nog winter, hoe het weer daar soms misschien ook anders over denkt. Op dezelfde dag van jouw klus was op de bijentuin ook al iemand met zijn volken in de weer. Dit bezorgt me een dilemma: schuldgevoel (omdat ik nog niet naar mijn bijen omkijk) strijdt met mijn goede geweten (ik weet zeker dat ik het goed doe). Gevolg: onzekerheid. Maar daar maak ik snel een eind aan en blijf trouw aan mijn eigen beginselen. Van het argument 'dat doe ik al jaren zo en voldoet goed', kan ik niet echt onder de indruk raken. Ik blijf al jaren tot in de loop van het voorjaar van mijn bijen af: het voldoet prima. Ik geloof er ook niet in dat sommige zaken die jij met je volken nu al uithaalt enige betekenis hebben. Om het klimaat te beheersen van het nest, de raten die bezet zijn en waarin zich broed bevindt, heeft toch niets te maken met een aantal eventueel niet bezette ramen? Lees de boeken er nog maar eens op na waar het bijvoorbeeld gaat om de warmtehuishouding tijdens de winterzit. Hoe de kast ook is uitgevoerd en ingericht, de temperatuur buiten de tros komt zo goed als overeen met de buitentemperatuur. Dus waar hebben we het dan over? Al dan niet bezette ramen hebben volgens mij geen enkele invloed op het klimaat in de tros, zelfs niet tijdens de voorjaarsontwikkeling. Tenzij een klein volkje op veel te veel ramen zit die bijvoorbeeld druipen van het vocht. Daar kan ik me iets bij voorstellen. Maar voor de rest...? Misschien zit ik op een verkeerd spoor, leg het me maar eens uit. De toestand van het voer is natuurlijk een andere zaak. Ook op mijn, overigens veel kleinere, bijenstand was het overigens niet om te juichen. Ik had een dood volk. Niet aan roer, niet aan Nosema. Aan honger. Als ik niet zeker wist goed te hebben ingevoerd, dan zou ik het je hier niet durven bekennen. Want ik vind zoiets om je voor te moeten schamen. Om het echter te kunnen verklaren ga ik even terug in de tijd. Herinner je je nog dat we het over roverij na het invoeren hadden? Ik vrees dat dit volk daarvan slachtoffer geworden. De basis van voorjaarsproblemen liggen in het voorgaande najaar! Maar mag ik daar een volgende keer op terug komen, aan het eind van mijn Latijn ben ik nog lang niet, wel is mijn beschikbare ruimte alweer vol. Harry, gegroet maar weer, geniet van de bijen en van elke mooie dag die ons gegeven is en tot schrijvens, Ab

Hoi Ab,

Je weet het zo onderhand wel, ik mag graag tegen heilige huisjes aanschoppen. In mijn vorige brief heb ik dat kennelijk gedaan met mijn verhaal over wat 'vroege klusjes'. Jarenlang is in de imkerij het motto geweest: 'Na het inwinteren absolute rust in de nabijheid van de volken.' Als je toevallig in de bijenstal moest zijn, had je het gevoel dat je zowat op je tenen moest lopen. Maar toen kwam de varroamijt en daarna de perizin. Het gevolg? Nadat alle broed was uitgelopen (begin november?) de deklank van de kasten en de bijen drijfnaat spuiten met chemische rotzooi: alle bijen overstuur. Wat bleek, misschien wel tot veler verbazing, de volken hadden er eigenlijk niet eens zo veel van te lijden! Nu even terug naar mijn klusje waar jij zo van 'geschrokken bent'. Ik ben als geen ander een voorstander van de volken met rust laten. Mijn parool is om de bijen in harmonie naar de zwermtijd te laten groeien. Verder heb je mij nooit hele volken overhoop zien halen tijdens de koolzaad-dracht, voerramen openkrabben en al zulk gedoe, het is niets voor mij. Maar vroeg in het voorjaar de volken 'krap' zetten en een schone bodem geven, is dat nu echt zo ingrijpend? Ik denk van niet en ben het dus niet met jou eens. Me dunkt, er is een wezenlijk verschil tussen de wintertros en een volk in ontwikkeling, waarbij alle warmtebesparing zeer welkom is. En ik blijf erbij, volken die de ruimte kunnen bezetten die ze krijgen, vliegen veel uitbundiger. Ik ben daarom zelfs niet te beroerd om volken die maar vijf of zes ramen bezetten helemaal over te hangen in een (geïsoleerde) 7-ramer. Inmiddels heb ik weer een deel van de volken naar de wilgen gebracht en ze vliegen prachtig. Bergen stuifmeel wordt binnengebracht. Als je dan zo schuin voor de kasten zit in het zonnetje en boven het bijengezoem uit een kakofonie van vogelgeluiden, tja, wat wil een mens dan nog meer? Iets anders. Ik heb dit voorjaar besloten te stoppen met het gebruik van Combi-ramen. De uitwintering viel me eigenlijk toch steeds tegen. Ook kreeg ik de ramen niet mooi genoeg naar mijn zin uitgebouwd. Zoals Van Iersel het zo mooi zegt: 'Je krijgt de slechte ramen er niet uit gemanoeuvreerd. Er zit altijd wel broed of stuifmeel in.' Wel jammer eigenlijk, want een niet-onderbroken broedruimte spreekt me erg aan. Om daarom nu weer over te schakelen op Langstroth of Dadant, dat wordt me eerlijk gezegd te kostbaar. Ab het allerbeste en tot de volgende keer, Harry

186

Vergroting 320 x

De angel

Dat bijen een angel hebben is soms het enige wat mensen van bijen weten. Er is geen imker die er geen kennis mee heeft gemaakt. Wie het orgaan zelf nader bestudeert komt ook hier weer verbazingwekkende perfectie tegen.

De bij drukt haar angel in het lichaam van de tegenstander met behulp van spieren in het achterlijf. Wanneer de angel in de huid van het slachtoffer vastgehaakt zit, wordt door de bewegingen van de bij het gehele angelapparaat met gifblaas uit het achterlijf getrokken. Rondom het angelapparaat bevindt zich in het achterlijf een breukzone. De angel van het afgebroken angelapparaat graaft zich steeds dieper in de huid in; dit kan nog wel vijftien minuten doorgaan.

De angel bestaat uit drie delen. Twee lancetten die aan de binnenkant een groef hebben. Hiermee glijden ze langs een bijpassende rail aan de onderkant van de erboven gelegen stilet. De weerhaakjes op stilet en lancetten zorgen ervoor dat de bewegende angel steeds dieper in de huid doordringt en dat er steeds meer gif in het slachtoffer gepompt wordt. De groef en de rail zorgen ervoor dat de drie delen niet uiteen wijken.

Op de foto van deze maand zijn deze weerhaakjes aan een lancet goed te zien. Behalve weerhaakjes zijn er ook stijve haren waarneembaar die in dezelfde richting staan. Ze hebben ongetwijfeld dezelfde functie.

Dracht- en steekduivel

In *Bijen* 6(1): 3-4 (1997) lees ik hier en daar enige frustratie van imkers die zich benadeeld voelen omdat volken van heinde en verre op 'hun' drachtgebieden geplaatst worden. Afgezien of dit al of niet terecht is wil ik hier graag iets toevoegen aan het waarom. Het is niet altijd om maar veel honing te winnen. Maar ook omdat de klant erom vraagt. In de supermarkt ziet hij talloze soorten honing staan en zijn imker heeft er maar één. Dat is voor deze imker, ondanks een goed verhaal, frustrerend en hij gaat dus op zoek om iets anders te kunnen aanbieden, ook al kost het hem vele liters benzine, voor een paar potjes honing.

Nu ik u toch schrijf wil ik over een drempel stappen om u het volgende ware verhaal te vertellen. Komende zomer is het twee jaar geleden dat ik iets wonderlijks beleefd heb waar ik nog geen echte verklaring voor gevonden heb. Op mijn stand stond een aantal lieve volken die onbeschermd behandeld konden worden. Maar er was één volk dat als door de duivel bezeten was. Al werd de kast in tijgersluipgang benaderd, het was altijd raak. Daarom alle moed bij elkaar geraapt, dubbeldik aangekleed, de kast opengegooid. De bijen afgeklopt in een grote emmer en die achter de hal neergekieperd op een boomstomp. In de hoop dat de bijen terug zouden vliegen en om de duivelse moer zo

te ontdekken. Echter de hoop vloog niet op maar vormde al wriemelend een platte schijf van zo'n meter in doorsnee. En geloof het of niet, bovenop de stomp zat de bron van alle kwaad. Dat was de eerste keer van mijn leven dat ik met wellust een moer heb doodgedrukt. En verder gebeurde er niets. De schijf verroerde zich nauwelijks. Ook niet de eerste dag daarna, niet de tweede en zelfs niet de derde na een nachtelijk regenbuitje. Volgens de nestor van onze vereniging kwam dat door de nog aanwezige koninginnenstof. Ten einde raad een zesramertje genomen (omdat dat lichter in gewicht was) om de schijf desnoods met stoffer en blik in dat kastje te vegen. Terwijl het kastje tegen de schijf op de grond werd gezet zag ik dat stom genoeg de vliegspleet open stond. De tijd om die te sluiten werd me niet gegund. Want wat er toen gebeurde ... Als op commando richtten alle bijen in een flits hun koppetjes richting kast. En achter elkaar wandelden ze, nee, renden ze die kast in. Hooguit twee minuten later was er geen bij meer te zien. Alleen het lijkje lag er nog. Iedere keer dat ik er aan denk verbaas ik me weer. Overigens is het met een nieuwe, lieve koningin helemaal goed gekomen met dat volk. Als iemand een verklaring weet, graag!

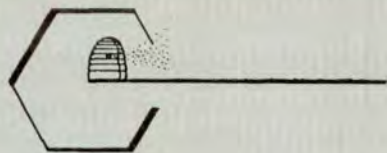
J.G.A. Sauren, Veldhoven

187

bijen
FOTO VAN DE MAAND

De bijenstal is van dhr. H.W. Donker en staat in het Ruigeplaatbos wandelpark te Hoogvliet.

Algemene vergadering 5 april

F.P. Bohlmeijer

Op de Algemene Vergadering waren 47 van de 69 verenigingen met totaal 100 personen vertegenwoordigd.

Openingstoespraak

Voorzitter Roelen begon met de aanwezigen en de genodigden; Ir. Mommers, Drs. A. de Ruijter van de Ambrosiushoeve, de vertegenwoordigers van de ANI, Imkersbond ABTB, Honingzemerij en van de VBBN welkom te heten.

188

In zijn openingswoord stond voorzitter Roelen bij een aantal zaken uit het afgelopen verenigingsjaar stil:

- Het bijenjaar 1996 begon laat, de opbrengsten vielen tegen.
- **Spuitschade** was een belangrijk onderwerp. Door gebrek aan dracht bezochten de bijen vele andere gewassen. Bespuitingen met overigens toegelaten middelen, deden veel schade aan de bijen. Overleg met de land- en tuinbouworganisaties over vergoeding van de schade leverde weinig positieve reacties op. De problemen rond Boekel hebben veel aandacht gekregen. De afgesproken acties zijn gedaan en de follow-up zal de aandacht blijven vragen.
- In geval van **glasvervuiling** heeft de rechter bepaald dat de desbetreffende imker het aantal volken drastisch moet terugbrengen. In overleg met Interpolis zal cassatie worden ingesteld tegen dit vonnis. Een uitspraak zal zeker pas over twee jaar komen.
- Op 3 juni 1996 is de laatste vergadering geweest van de **Afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap**. In de Bedrijfsraad zal worden overlegd hoe de relatie met de agrarische organisaties gestructureerd moet worden.
- In de wijze van de **medefinanciering van de Ambrosiushoeve** zal verandering komen. Met ingang van 1999 zal de financiering op een projectmatige basis moeten gaan plaats vinden. De gevolgen voor de bijenhouderij zullen niet groot zijn.
- De voorzitter dankte de leden die op vrijwillige basis hun enthousiaste medewerking geven en gegeven hebben voor diverse activiteiten van de Bond voor hun inzet.
- Tot slot van zijn openingswoord vroeg de voorzitter de vergadering een moment stilte in acht te nemen voor de 20 leden die in 1996 zijn overleden.

Notulen Algemene Vergadering 13 april 1996

De notulen van de Algemene Vergadering 1996 werden met enkele kleine wijzigingen goedgekeurd.

• Jaarverslag 1996

Zoals gebruikelijk werden een aantal hoofdstukken uit het Jaarverslag toegelicht.

- Redactielid Bohlmeijer reageerde op enkele opmerkingen uit de Vragenlijst over het maandblad **Bijen**. Het

kleine lettertype, de inbreng van de NCB-leden en het plaatsen van overlijdensberichten. Suggesties voor daadwerkelijke verbetering op die punten zijn bij de redactie van harte welkom. Hij riep die leden die het Apimondiacongres in Antwerpen zullen bezoeken op om hun ervaring, een verslag van een interessante lezing naar **Bijen** te sturen.

- Het teruglopend aantal lezers (=leden van de vier bijenhoudersorganisaties) van **Bijen** is zorgelijk. In 1996 waren er 8142, voor 1997 is de prognose 7850 lezers van **Bijen**! Een commissie bestaande uit de heren D. Vunderink, J. Beekman, J. Beetsma en P. Bohlmeijer hebben onderzocht of er besparingen mogelijk zijn. De resultaten zijn besproken met de voorzitters van de vier organisaties en de redactie. Een aanzienlijke besparing op de kosten van opmaak, drukken en verzenden is mogelijk. Besloten is om de verzorging van **Bijen** bij een andere drukker onder te brengen, maar ook om een derde deel van de besparing te gebruiken voor een kwalitatieve verbetering van het blad. De redactie zal hiervoor een voorstel uitwerken. Tot slot raadde hij de aanwezigen aan: **Houd bijen met verstand, Met 'Bijen' bij de hand.** Naar aanleiding van dit onderwerp werden enkele vragen gesteld. Ingezonden kopij wordt niet altijd of te laat geplaatst, zonder dat hierover duidelijk overlegd wordt. De voorzitter antwoordde dat plaatsing van kopij de verantwoordelijkheid is van de redactie.

Naar aanleiding van de vraag in hoeverre er overleg is met de Vlaamse Imkerbond om gezamenlijk één Nederlandstalig bijentijdschrift uit te geven, werd geantwoord dat hierin geen acties lopen.

- Bestuurslid Havermans lichtte de onderwerpen **Drachtverbetering en Spuitschade** toe.

De activiteiten om bijen bij de Nationale Boomplantdag onder de aandacht te brengen waren niet bepaald succesvol.

De bijeenkomst met de contactpersonen Drachtverbetering werd deze keer op de Ambrosiushoeve gehouden. Aan de orde kwamen:

Het bestuivingsreglement. Dit blijft nog drie jaar van kracht. Daarna zal via de Bedrijfsraad in overleg met Tuinbouw en Fruitteelt de nieuwe voorwaarden regelen. De concurrentie tussen 'wilde bijen' en onze honingbij. De mogelijkheden die een aantal nieuwe gewassen bieden voor onze bijen.

In Nederland waren in 1996 190 imkers met ongeveer 1500 volken, die spuitschade hebben geleden.

Bespuitingen van de aardappel tegen luizen was één van de grote boosdoeners in 1996. De problemen in Boekel hebben een meer structureel karakter.

Havermans riep de imkers op om vooral de schadeformulieren in te vullen en op te sturen. Dat is op dit moment de enige mogelijkheid om voldoende onderbouwd jaarlijks de gesprekken over spuitschade met de Plantenziektkundige Dienst (PD) te kunnen voeren. De voorzitter van de vereniging Boekel e.o. uitte zijn teleurstelling over de gang van zaken en de mogelijkheden die de Algemene Inspectie Dienst (AID) heeft om de problemen aan te pakken. Spreker pleitte voor een 'incident registratie' zoals dat nu in Engeland wordt toegepast.

Voorzitter Roelen antwoordde dat de Bond de PD heeft gevraagd wat er in de toekomst gedaan wordt t.a.v. het

gebruik van Aldicarb, de boosdoener in Boekel. Met de AID is afgesproken dat er in 1997 een monitoring in het probleemgebied zal komen. In het overleg streeft de Bond naar 'incident registration'. Hiervoor wordt door de PD, AID en het IKC een voorstel voorbereid, dat aan de Minister van Landbouw zal worden voorgelegd.

De directeur van de Ambrosiushoeve, Drs. A. de Ruijter, begreep de frustratie van Boekel. De schuldige is de gebruiker en het toelatingsbeleid. Ambrosiushoeve en de Bond kunnen alleen maar helpen het probleem op te lossen. Dit soort onderzoeken duren lang, alleen door het afstrepen van mogelijke oorzaken kunnen we tot de uiteindelijke oplossing komen. Spreker voorspelde dat 'incident registration' een harde strijd zal worden. Het belangrijkste is dat wij elkaar hard nodig hebben en dat het uiten van onterechte beschuldigingen niet zullen bijdragen om een oplossing naderbij te brengen.

• **De Studiedag 1997** zal worden gehouden op 8 november 1997, het onderwerp is 'Zwermen en zwermverhindering'.

• Voorzitter Roelen deelde mee dat de huidige directeur van de Honingzemerij, de heer Van Laarhoven, per 1 mei 1997 de dienst van de Honingzemerij zal verlaten. Op de vraag van de vertegenwoordiger van de vereniging Steenberg en antwoordde de voorzitter dat de structuur van de Honingzemerij in een Holding en een Werkmaatschappij inmiddels is gerealiseerd. De vraag werd gesteld of het mogelijk is om TrimOBee gelijk met de suiker kan worden afgeleverd. Dit is praktisch niet uitvoerbaar omdat de suiker rechtstreeks vanaf de suikerfabriek wordt gedistribueerd. Als er voldoende omzet zou zijn van Apifonda en Api-invert zou distributie kunnen worden overwogen, maar tot op dit moment is de omzet van deze producten niet groot en zit er ook geen duidelijke groei in.

Financiële stukken

Secretaris Beekman gaf een toelichting op de **Balans en de Resultatenrekening over 1996**. De posten over de rekening-courant bij de NCB van de Bond en de Bedrijfsraad werden verduidelijkt.

De **kascontrole** was gedaan door de verenigingen Haaren, Heesch en Helmond. Deze laatste vereniging had zich afgemeld omdat niemand tijdens kantooruren beschikbaar was voor de controle. De boeken waren in orde bevonden en de vergadering verleende de secretaris decharge.

De nieuwe kascommissie zal bestaan uit de verenigingen Heesch, Helmond en Hulsel.

De **Begroting 1998** werd toegelicht. Er is een negatief saldo, maar omdat er geen beroep wordt gedaan op de bestemmingsreserve, achtte het Bondsbestuur het verantwoord om een dergelijk tekort te accepteren. Op een vraag uit de vergadering of dit tekort in de toekomst zal leiden tot een aanpassing van de contributie, werd door de voorzitter bevestigend geantwoord.

Uit de vergadering kwamen opmerkingen dat we het teruglopend ledental niet moeten accepteren, maar actief aan ledenwerving moeten doen. Een zaak voor alle aangesloten verenigingen. De Begroting 1998 werd accoord bevonden.

Bestuursverkiezing

Geen van de zittende bestuursleden was aftredend. Wel is er nog een vacature voor Zuid-Oost Brabant en de

voorzitter riep de regio op serieus naar een opvulling van deze vacature te streven. Mevrouw Jacobs, in feite adviseur namens de KVO, blijft als volwaardig bestuurslid functioneren.

Voortgang voorstellen

Naar aanleiding van een voorstel uit de Algemene Vergadering 1996, heeft het Bondsbestuur een wijziging van de Statuten voorgesteld om de leeftijdsgrens en zittingsduur van de Bondsbestuursleden aan te passen. Voorzitter Roelen stelde voor om eerst de leeftijdsgrens (nu max 65 jaar) en daarna de zittingsduur (max. 16 jaar) aan de orde te stellen. Enkele verenigingen zijn tegen het loslaten van de **leeftijdslimiet**. Daarom werd een hoofdelijke stemming gehouden. Het voorstel van het Bondsbestuur voor aanpassing van Artikel 8, laatste alinea, werd met de stemmen van 3 verenigingen tegen, met een ruime meerderheid aangenomen. Voor het instellen van een limiet van de zittingsduur tot 16 jaar, waren van 9 verenigingen bezwaren binnengekomen. Bij de hoofdelijke stemming bleek dat een overgrote meerderheid van de aanwezige verenigingen tegen dit voorstel waren.

Het Bondsbestuur zegde toe om de Statutenwijziging op basis van een uittreksel uit de nog goed te keuren notulen van deze Algemene Vergadering bij de notaris te laten registreren. De Algemene Vergadering ging hiermede akkoord.

Verenigingsvoorstellen

De vereniging Udenhout heeft voorgesteld om het Verenigingsnieuws NCB 'Van de Bestuurstafel' in **Bijen** te laten vervallen. In de mondelinge toelichting werd gesteld dat men meer is geïnteresseerd in informatie welke koers de Bond denkt te varen dan in verslagen van wat is gebeurd. De vereniging Helmond steunde het voorstel van Udenhout en was van mening dat de vormgeving aantrekkelijker moet worden.

Voorzitter Roelen maakte duidelijk dat dit de eerste keer is dat een dergelijk signaal wordt gegeven, dat rekening zal worden gehouden met de opmerkingen, maar dat 'Van de Bestuurstafel' voorlopig gehandhaafd blijft.

Rondvraag

De **directeur van de Ambrosiushoeve**, Drs. A. de Ruijter gaf een overzicht van de ontwikkelingen op de Ambrosiushoeve. Hij ervaaft de steun uit de bijenhouderij zeer positief, ook uit de Groente- en Fruitsector is de bijdrage verhoogd. Verder groeien de inkomsten uit het contractonderzoek en brengen de octrooien over de hommelteelt geld binnen.

De 50/50 financiering gaat vanaf 1998 naar programma financiering. Daarbij is het belangrijk dat de imkerij duidelijk aangeeft wat ze van de Ambrosiushoeve verwacht op het gebied van onderzoek, taken en als expertise centrum.

Vanaf 1 januari 1997 is de Ambrosiushoeve het diagnosecentrum voor bijenziekten. Imkers wordt geadviseerd om bij een vermoeden van ziekte (Acarapis, Amerikaans vuilbroed, Amoebe, en Nosema) altijd contact op te nemen met de Ambrosiushoeve. De Ambrosiushoeve zal dan aangeven wat er verder moet worden gedaan.

Bij de onderzoeken die tot nu toe zijn gedaan, zijn vooral

Nosema en Amoebe gevonden. Maar ook twee gevallen van de gewone mijtziekte Acarapis zijn geconstateerd! Houd de gezondheid van de bijen dus goed in de gaten. Tot slot attendeerde de spreker op de Open Dag op 13 september 1997.

Als **voorzitter van de Bedrijfsraad** sprak de heer D. Vunderink de vergadering toe. Hij had ervaren hoe zwaar het onderwerp spuutschade in Brabant telt en zag daarin een stimulans om er wat aan te doen. In deze vond hij de houding van de overheid teleurstellend. Maar ook op Europees niveau lopen de zaken niet optimaal en zijn de voorstellen t.b.v. de imkerij van matige kwaliteit. Als voorzitter van de jubilerende VBBN, nodigde hij iedereen uit deel te nemen aan één van de jubileumactiviteiten van de VBBN. Een vraag werd gesteld over de aanwezigheid van de bijenhouders bij de jubileumactiviteiten van de 75-jarige NCB. De festiviteiten werden kringsgewijs georganiseerd en het was de verantwoordelijkheid van de NCB-kringen en de lokale bijenhoudersverenigingen om de imkerij een plaats te geven op de verschillende presentaties. In Breda was de bijenhouderij aanwezig.

Naar aanleiding van een vraag over de export van bijenvolken naar Albanië werd de vragensteller geadviseerd om contact op te nemen met het RVV voor de regels die hiervoor gelden.

190

Fotowedstrijd VBBN 100 jaar

Vergeet u niet mee te doen aan de fotowedstrijd die de VBBN organiseert i.v.m. haar 100-jarig jubileum dit jaar! Inzenddatum uiterlijk 1 september 1997. Zie voor nadere informatie Bijen 6(3): 87 (1997).

Jubileum actie VBBN

Welke imker (VBBN-leden en leden van de bonden) maakt een ontwerp voor een nieuw (honingpot)etiket?

• een algemeen etiket dat door elke Nederlandse imker te gebruiken is

- dat t.z.t. in de Imkersshop van het Bijenhuis Wageningen verkocht kan worden
- waarvan de gedrukte tekst voldoet aan de eisen voor etikettering van honing
- waarbij ruimte is gereserveerd voor het schrijven of drukken van de gegevens van de imker.

Het winnende ontwerp voor een etiket zal door een jury, bestaande uit leden van het hoofdbestuur van de VBBN en van de commissie Honing van de VBBN, worden aangewezen en bij één van de jubileumactiviteiten worden bekendgemaakt.

Ontwerp inzenden vóór 1 september 1997

VBBN, t.a.v. de commissie Honing, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen. Inl.: 0317-422422, fax 0317-424180, E-mail bijenhuis@tip.nl

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

Een felicitatie aan mijn voor-voorganger Jan Speelziek die op 29 april jl. een koninklijke onderscheiding ontving. Hij werd namelijk benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau. Hij ontving deze onderscheiding op grond van zijn inspanningen ten behoeve van diverse maatschappelijke instellingen waaronder de bijenhouderij. Jan, van harte gelukkigwensend en het is je van harte gegund. Het zijn roerige tijden. Niet alleen eisen je bijen weer aandacht en is het jubileum nooit uit je gedachten. Dan dient zich plotseling een discussie aan over de mogelijkheid van een andere drukker van het blad Bijen en staat een gesprek op de rol over de samenwerking in het verband van de Bedrijfsraad. Dit is nu nog het enige platform van de vijf bijenhoudersorganisaties en moet die samenwerking nu geïntensiverd of verminderd worden nadat de Afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap is opgeheven?

Over de situatie rondom Bijen zijn wij in gesprek met onze redactieleden om alle plussen en minnen goed helder te krijgen, want ook dit is weer zo'n zaak met meer facetten dan de koele cijfers.

Dan komen twee TV-stations op ons af voor twee verschillende onderwerpen: honing bij de behandeling van brandwonden en de teruggang van de bijenhouderij. En zo krijgen we ongezocht enige publiciteit. Maar het geven van een interview blijft een ongewisse zaak want Trouw meldde onlangs abusievelijk dat Willem Alexander de laatste Nederlander is zonder media-training.

We hebben weer een bezoek gebracht aan de Algemene Inspectie Dienst (AID) voor een terugblik en de vraag naar de samenwerking in 1997. Wij ontmoetten daar een sfeer van medewerking en grote sympathie voor de bijenhouderij en hebben aanvullende gegevens ontvangen. Wij bespraken hoe wij de landbouwers en de imkers kunnen adviseren over het handelen in 1997. U hoort daar meer van. De AID is met ons van mening dat het tactisch is even de pas in te houden met claims, gelet op de grote zorg over de varkenspest. Als u onlangs in het Bijenhuis bent geweest, zult u gezien hebben dat de entree en het secretariaat een fikse opknabeurt hebben gehad. Hoogst noodzakelijk en als we jaarlijks reserveren voor onderhoud, moet dat onderhoud ook eens plaatsvinden. De voorpui is nu aan de beurt. Met frisse make-up het jubileumjaar in.

In de AV werd ons geadviseerd niet al te krap te doen met de bestuurskosten. We hebben afgesproken dat de HB-leden iets meer ruimte krijgen en na een jaar zullen wij bekijken of dit kan leiden tot nieuwe afspraken.

Als ik dit schrijf heb ik een paar kasten in vrieskou naar het fruit gebracht en hebben flinke jongens tot tweemaal toe een andere kast omgetrapt. Ook in de vrieskou. Op zo'n moment is constructief denken even een brug te ver. Veel plezier met de bijen als het toch weer zomer wordt.

Verlag Algemene ledenvergadering deel II

De Algemene Vergadering van de VBBN is gehouden op 22 maart 1997 in het WICC/IAC te Wageningen

Heyta van der Reijden-Rynja

Zie voor deel I: *Bijen* 6(5): (1997).

Aanwezig: afgevaardigden van 80 subverenigingen, 16 genodigden, 6 HB-leden

Welkom en openingspeech door de voorzitter

De voorzitter heet de aanwezigen van harte welkom, vooral de heer Roelen van de NCB die vandaag zijn verjaardag viert.

Openingspeech

De voorzitter memoreert in zijn openingspeech de in het oog springende zaken van 1996:

- De grootste contributieverhoging in 99 jaar.
- De spuutschade door bestrijding van bladluis op graan en aardappel. Met dimethoat en parathion was de bladluis effectief te bestrijden maar ook de honingbijen, een trieste zaak voor ruim 200 imkers die van 1.000 volken tenminste alle vliegbijen verloren. Het HB heeft op deze zaak gereageerd met een perscampagne om het belang van bijen en andere insecten voor cultuurgewassen en de natuurlijke flora breed bekend te maken, door imkers bij te staan in het verhalen van de schade en door te trachten het gebruik van de middelen te verbieden of te beperken.
- Het op gang komen van de discussie over de concurrentie van honingbijen op andere insecten. Is dit een incident of is het een signaal van een ontwikkeling. Hoe zou, na eeuwen samenleving van honingbijen met andere insecten, er nu plots sprake zijn van een ernstige bedreiging? Toch moeten we de bezorgdheid serieus nemen. Want de beschuldigingen zijn niet helemaal uit de lucht gegrepen. Het zijn imkers die de verwijten over ons afroepen. We moeten werken aan een grotere discipline bij het plaatsen van bijenvolken.
- De verwachting is dat de bijenhouderij zich zal ontwikkelen in de richting van natuurbeheer. En daar zou bij kunnen horen dat we het aantal volken beter moeten spreiden. Bij natuurbeheer hoort respect voor verwante insecten.

1997 wordt het jubileumjaar

Dat gaat groots gevierd worden, met de nodige aandacht in landelijke en regionale pers. Het wordt tijd om eens op een goede manier de publiciteit te zoeken.

De voorzitter verklaart de vergadering voor geopend, en stelt voor één minuut stilte in acht te nemen om degenen die ons het afgelopen jaar ontvielen te herdenken. Daarbij wordt vooral de heer R.H. Geskes herdacht.

Mededelingen

- De preventieregels voor Amerikaans vuilbroed (AVB) zijn gelijk aan vorig jaar. De organisatoren van markten en beheerders van bevruchtungsstations worden opgeroepen om goede logboeken bij te houden. Ook wordt elke imker verzocht een goede boekhouding bij te houden en standplaatsen door te geven aan de subvereniging. AVB zit dichtbij onze oostgrens, dus wees

vooral daar alert.

Onderscheidingen

Er zijn twee voordrachten voor een erekorfje: de heer Van Bergen uit Driehuis vanwege zijn positieve uitstraling en zijn wilskracht. De heer J.J. Speelziek uit Teuge vanwege het feit dat hij alle rechten voor het 'Werkboek Bijen Houden' heeft overgedragen aan de VBBN. De AV gaat met beide voordrachten accoord.

Financiële jaarstukken 1995/1996

De penningmeester, de heer C.G. Bos, licht de winst- en verliesrekening toe. De financiële jaarstukken worden vastgesteld. De commissie Nazien Boeken stelt voor het bestuur te dechargeren voor het gevoerde beleid. De AV gaat hiermee akkoord.

De heer G.D. Kloosterboer treedt uit de commissie en ontvangt hiervoor een blijk van waardering. De opvolger zal komen uit de groep Noord-Holland, de naam wordt nog bekend gemaakt.

Begroting 1996/1997

De penningmeester licht de begroting toe. Ondanks veel aanvragen, is het nog niet gelukt het hele jubileum gefinancierd te krijgen. Wel zit er door de contributieverhoging voorlopig weer wat ruimte in de begroting. In de afgelopen bezuinigingsronden is misschien wat te rigoureuus gesnoeid, dat zal eerst hersteld worden. Als er dan nog geld overblijft zal daar een goede bestemming voor gevonden worden in de promotionele sfeer. De begroting wordt vastgesteld.

Spuutschade 1996

De bijenhouderij is flink in de aandacht geweest. De bijenhouders zien als eersten dat er wat aan de hand is in de insectenwereld, de term 'milieu-politie' is geïntroduceerd.

De Land- en Tuinbouw Organisatie is aansprakelijk gesteld. Ze hebben geantwoord dat er geen relatie is te leggen tussen individuele schadegevallen en individuele landbouwers. Daar leggen wij ons niet bij neer, maar op dit moment moeten we niet bij LTO aankloppen. Onze schade valt in het niet bij de schadeposten door varkenspest en BSE.

Het college Toelating Bestrijdingsmiddelen is gevraagd de middelen parathion en dimethoat te verbieden ofwel het gebruik te beperken. Daar is in eerste instantie positief op gereageerd.

In het decemberoverleg met Plantenziektenkundige Dienst (PD), Algemene Inspectie Dienst (AID) en de bijenhoudersorganisaties is afgesproken in het komende jaar tijdig de vakbladen te benaderen met waarschuwingen tegen spuiten. De Ambrosiushoeve is nauw betrokken bij de wijziging van de gebruiksaanwijzing.

Lezing:

dr. H.H.W. Velthuis over Rassen en rassenonlusten in de bijenwereld. Een samenvatting hiervan kunt u in een volgend nummer van *Bijen* lezen.

Het 100-jarig bestaan

Zaterdag 25 oktober gaat het jubileum van start met een Symposium en een Open Dag in het Bijenhuis te Wageningen met de officiële uitreiking van het jubileumboek en de introductie van de CD-rom. Van november tot februari 1998 vinden de vieringen in de groepen plaats.

De afsluiting van het jubileum wordt gehouden tijdens en

na de Algemene Ledenvergadering op zaterdag 28 maart 1998, waarbij wij hopen het predikaat 'koninklijke' te ontvangen.

De heer H.J.J. van den Broek geeft een demonstratie van de mogelijkheden van de CD-rom.

De definitieve begroting komt op f67.000,- voor een volwaardig interactieve CD. De verkoopprijs hiervan zal f99,75 bedragen. Om de kosten eruit te halen moeten er 770 exemplaren verkocht worden. Op basis van een reële schatting denkt de penningmeester dat er 1.250 exemplaren verkocht zullen worden. Het Hoofdbestuur denkt in de CD-rom een goed promotiemiddel voor de bijenhouderij in handen te hebben.

De Algemene Ledenvergadering gaat akkoord met de door het HB aangegane verplichtingen.

Een nieuwe eeuw, een nieuwe naam?

Er zal een commissie ingesteld worden om de mogelijkheden voor een nieuwe naam te onderzoeken, en met een voorstel te komen voor de AV van 1998. De gemaakte opmerkingen worden daarin meegenomen.

Verkiezing Hoofdbestuur

De heren B.J.W. van Kuijk en G. van Westhreenen worden bij acclamatie herkozen.

Beleidsplan 1997-2001

Op verzoek van de groepsbesturen is het concept-beleidsplan aangepast. Het beleidsplan wordt ongewijzigd vastgesteld.

Rondvraag

- De heer J. Beetsma, betreurt het dat het maandblad **Bijen** niet als apart programmapunt op de agenda staat. De voorzitter belooft dat dit volgend jaar wel gebeurt.
- De heer J. Tempelman, Rotterdam, stelt zijn homepage ter beschikking voor imkers die met elkaar willen communiceren via Internet.
- De heer A. de Ruijter, Ambrosiushoeve, deelt mee dat de Ambrosiushoeve nog steeds bestaat mede dank zij de steun van de bijenhouderij. Vanaf 1998 wordt er aan programmafinanciering gedaan. Voor de imkerij is het belangrijk om aan te geven wat er onderzocht moet worden. Het proevenplan van de Ambrosiushoeve is in te zien via Internet.
- Sinds 1 januari is de Ambrosiushoeve weer erkend als expertisecentrum. Ook het meldpunt bijenziekten is via de Ambrosiushoeve te bereiken. De bijenziekteninformatie is weer geactualiseerd, en op verzoek toe te zenden.
- De heer C. Roelen, NCB, dankt mede namens de ANI en de ABTB voor de uitnodiging. Het feit dat hij aanwezig is toont aan dat de samenwerking goed is, ook binnen de Bedrijfsraad. Hij wenst de VBBN veel succes met de laatste voorbereidingen voor het 100-jarig bestaan.
- De heer J. Tromp, Bommelerwaard, wil mede namens zijn subvereniging het HB complimenteren met zijn inzet, zeker ook in het kader van het komende jubileum.

Openingstijden secretariaat VBBN

In augustus is het secretariaat geopend op de volgende tijden: maandag en woensdag van 09.00-13.00 uur; dinsdag, donderdag en vrijdag van 09.00-13.00 en 13.30-16.00 uur.

Bijeenkomst tweede paasdag

Jan Piet Frens en Koos Tromp, VBBN subvereniging Bommelerwaard e.o.

Op 31 maart jl. (tweede paasdag) kwamen de imkers van alle subverenigingen behorende tot de groep Gelders Rivierengebied van de VBBN, bijeen in het bezoekerscentrum De Grote Rivieren te Heerewaarden. De aanleiding was vierledig. Wij, als groep, waren op zoek naar een lokatie om iets te organiseren ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de VBBN dit jaar. Het dorpje Heerewaarden, midden in het rivierengebied, bestaat dit jaar duizend jaar en was ook op zoek naar leuke evenementen. Die verbinding was snel gemaakt. Jubilaris ontvangt jubilaris. Het bezoekerscentrum in Heerewaarden was ook op zoek naar iets speciaals op de dag dat de deuren voor het seizoen 1997 zouden worden geopend. Laat nu ook de subvereniging 'Bommelerwaard en Omstreken' net bezig zijn in het bezoekerscentrum met het inrichten van een permanente tentoonstelling over 'de bijenteelt in het rivierengebied'. Inclusief een echt bijenvolk in een demonstratiekastje dat door de vrijwilligers van het centrum aan de hand van een VBBN-tekening was vervaardigd. Mooier kon het niet! Wij imkers zouden op tweede paasdag een presentatie houden. Op de eerstvolgende groepsvergadering werd het idee te berde gebracht dat door iedereen enthousiast werd ontvangen. Dezelfde avond nog werd de organisatie van het evenement in gang gezet. Hetgeen resulteerde in een gezamenlijke activiteit van alle imkers werkzaam in het rivierengebied, inclusief de imkers van de ABTB afdeling Gent, die al sinds jaar en dag in onze groep meedraaien. Op de dag zelf waren demonstraties te zien zoals wasgieten en korfvlechten. uitleg werd gegeven over de inrichting van een bijenkast en een korf en over de honingwinning. Er werd ook educatieve voorlichting gegeven aan de hand van video's, lesbrieven, platen en boeken. Een groot skala honingsorten kon geproefd en geroken worden. De honing werd na deze mond- en neusstremlende ontmoetingen vlot verkocht. Velen hebben met verbazing een kijkje in het bijenvolk genomen. Kortom er was veel te zien en te doen op deze druk bezochte dag. Wij kunnen dan ook terugzien op een geslaagde dag. Langs deze weg willen wij als organisatoren dan ook iedereen bedanken voor hun medewerking en inzet.

Apimondiacongres VBBN groep Drenthe

Het groepsbestuur van de VBBN groep Drenthe wil proberen belangstellenden voor het Apimondiacongres te Antwerpen tot één groep te formeren. Op deze manier kan groepskortings bedongen worden. Het gaat om een ééndaags-bezoek. Het vervoer kan met auto's vanuit de regio geschieden.

Graag binnen twee weken, na verschijnen van dit blad, reageren bij: Mia Loonstra, 050-4094816.

Op 9 april 1997 overleed op 83-jarige leeftijd

WILLEM ZERSTEGEN

Hij was ruim twintig jaar lid van onze club, tot het moment waarop hij zijn hobby wegens gezondheidsproblemen moest opgeven.

Op onze jaarmarkt oefende hij naast zijn imkersshop een van zijn andere hobby's, het schilderen, uit.

Wij wensen zijn vrouw en verdere familie veel sterkte.

Bestuur en leden

NCB Bijenhoudersvereniging Helmond e.O.

Na alle fijne jaren die wij met hem hebben mogen beleven, hebben wij met veel verdriet afscheid moeten nemen van onze gewaardeerde voorzitter

GERRIT ELST

Wij wisten allemaal dat de gezondheid van Gerrit het sinds de herfst liet afweten vanwege een hem slopende ziekte. Tot het einde toe heeft hij willen blijven genieten van het imkeren en het samen zijn met zijn imkervrienden. Op 5 februari kwam het bericht dat Gerrit van ons was heengegaan.

We zullen Gerrit blijven herinneren als een fijne voorzitter met liefde voor alles wat groeit en bloeit.

Wij wensen Ellen en de kinderen veel sterkte toe om dit verlies te kunnen dragen en te verwerken.

Bestuur en leden

VBBN subvereniging 'De Heidebloem', Haaksbergen

Op 15 april 1997 overleed op 83-jarige leeftijd ons erelid

MAARTEN VAN ECK

Gedurende vele jaren was hij het boegbeeld van onze vereniging op de bijenmarkten. Hij was een graag geziene figuur die met zijn humor velen voor zich wist te winnen. Ook het beheer van ons bijenpark was bij hem in vertrouwde handen.

Maarten wij zullen je missen.

Wij wensen zijn familie veel sterkte toe.

Bestuur en leden

VBBN subvereniging Dordrecht

Op 4 april 1997 is van ons heengegaan onze bijenvriend

TOON CAMPS

op de leeftijd van 53 jaar.

Toon was een echt natuurmens. Naast de bijen had hij ook een grote liefde voor paarden.

Toon is twaalf jaar lid geweest van onze vereniging. Onze deelneming gaat uit naar zijn vrouw Fien en de kinderen.

Bestuur en leden

LLTB Bijenhoudersvereniging Horst e.O.

Willen degenen die een cursus gaan starten, informatie sturen aan de redactie van Bijen.

Cursus Strovlechten

VBBN subvereniging Elburg/Oldebroek start de cursus komend najaar. U kunt zich nu reeds aanmelden bij Hans van Boven, 0525-631858.

Wil een ieder die in 1997 een bijenmarkt organiseert, zo spoedig mogelijk de juiste datum, plaats en tijd van deze markt doorgeven aan BIJEN, t.a.v. Marga Canters, Postbus 198, 6720 AD Bennekom, tel 0317-422422, fax 0317-424180, E-mail: bijenhuis@tip.nl

(Tot en met) 29 juni Wageningen

Tentoonstelling 'Genieten van insecten' in Museum 'De Casteelse Poort', Bowlespark 1a. Open: dinsdag t/m zaterdag 11.00-17.00 uur, zondag 13.00-17.00 uur.

Organisatie: LUW Vakgroep Entomologie.

Inl.: Frans van Alebeek, 0317-423832 of 484656.

1 juni Horst

Themamorgen 'Honing slingeren' van 11.00-13.00 uur in modelbijenstand 't Zoemhukske', nabij de Kasteelboerderij in de Kasteelse Bossen, aan de noordzijde van Horst.

Inl.: Sjaak van Meijel, 0478-589002.

7, 14, en 21 juni Rijssen

I.v.m. het 80-jarig bestaan van VBBN subvereniging Rijssen zal een Natuurmarkt worden gehouden in Havezathe 'De Oosterhof'-park, van 14.00-17.00 uur. Tevens 'trekharmonica'-dag. Ook zullen diverse natuurvereniging aanwezig zijn. Deze Natuurmarkt wordt gehouden op 7, 14 en 21 juni.

Inl.: mw. L.J.G. Wevers, 0548-514865.

8 juni Nistelrode

Bijenmarkt op het marktplein in het centrum, van 10.00-16.00 uur. Inl.: R. Smits, 0412-611428 of W. van Lith, 0412-613983.

14 juni Leiden

VBBN subvereniging Leiden houdt haar 21ste Milieu-Bijenmarkt aan de Sterrewachtlaan van 09.00-16.00 uur (zie meinummer).

Inl.: I. v.d. Pavert, 071-5211948, E-mail: ilja@nki.nl

14 juni Eelde

Noordelijke bijenmarkt bij het Elemacollege, Burg. Legroweg, van 08.00-13.00 uur, vrije toegang tot de schooltuinen. Inl.: mw. Reinders, 050-5014130.

15 juni Hilvarenbeek

LLTB Regio Midden organiseert een excursie (met de bus) naar de Ambrosiushoeve en een rondvaart door de Biesbosch voor haar leden en partners.

Inl.: J.L.J. Dings, 0475-453038.